

ფული ამგზავნი ბიზნეს გზები

~~287~~
75

საბანკო ჩანაწერი № 287 ბანკის № 1 თბილისი 75

საბანკო ჩანაწერი № 287 ბანკის № 1 თბილისი 75

დასაბუთებულია 15.01.2025

საბანკო ჩანაწერი
საბანკო ჩანაწერი

103.

აკაკი თოფჩია

კრიტიკული პათოსი და მწერლის პოზიცია

ორი რომანის მიხედვით

თანამედროვე ქართული პროზის პრობლე-
მური საკითხების განსახილველად ჟურნალ
„დრუება ნაროდოვის“ რედაქციამ 1970 წლის
დამლევს მოაწყო რუს და ქართველ კრიტი-
კოსთა შეხვედრა „მრგვალი მაგიდის“ გარშე-
მო. ამ შეხვედრაზე წარმოთქმულ შესავალ სი-
ტყვაში ბესარიონ ელენტი სავსებით სწორად
აღნიშნავდა, რომ „ადამიანის პირადი ბედით
გამაფრებელი დაინტერესება, ადამიანისადმი
თანაგრძნობა ცხოვრების ყოველგვარი სირთუ-
ლისა და სიძნელის შემთხვევებში მძლავრად
მკვიდრდება თანამედროვე ქართულ პროზაში...
და, ამასთან ერთად, ჩვენს მხატვრულ პროზაში
თანმიმდევრულად ძლიერდება კრიტიკული პა-
თოსი — დაუზოგავი მხილება სინამდვილის
ნრდილოვანი მწარეებისა, წარსულის მახინჯი
გადმონაშთებისა, მანკიერი ადამიანებისა, რომ-
ლებიც წინ ეღობებიან და აფერხებენ საბჭო-
თა საზოგადოების წინსვლას მისი მაღალი საბო-
ლო მიზნისაკენ“ („ლიტერატურული საქარ-
ველო“, 1971, № 4).

კრიტიკული პათოსი მე-19 საუკუნის 60-იანი
წლებიდან ქართული პროზის ერთ-ერთი მთა-
ვარი ნიშანდობლივი თვისება იყო. განსაკუთ-
რებული სიმძაფრით გამოვლინდა ეს თვისება
ე. წ. „რევოლუციურ-დემოკრატიული“ მწერ-
ლობის შემოქმედებით ნიმუშებში. ეროვნული
და სოციალური ხასიათის მწვავე კონფლიქტე-
ბი, კლასობრივ უთანასწორობაზე აგებული ან-
ტაგონისტური დაპირისპირებები და წინააღმ-
დეგობანი — აი რევოლუციამდელ ქართულ
ლიტერატურაში კრიტიკული რეალიზმის წარ-
მართობის ძირითადი საფუძვლები. კონკრეტულ-

ისტორიული ეპოქების თვით ლიტერატურულ-
მა პრაქტიკამ წარმოშვა და განსაზღვრა კრი-
ტიკული რეალიზმის, როგორც გარკვეული გა-
ბატონებული ლიტერატურული მიმართულების,
თეორიულ-ესთეტიკური პრინციპები. კრიტი-
კული რეალიზმის ლიტერატურის დადებითი
გმირი აშკარად გამოხატავდა უკმაყოფილებას
არსებული სინამდვილის მიმართ, არსებული
სოციალური, ეკონომიური და პოლიტიკური
სისტემის მიმართ. ამ გამოხატვის ფორმა მრ-
ავალნაირი იყო, შედეგი კი ყოველთვის ერთი:
დადებითი გმირის მარცხი, განწირულება, ტრა-
გიზმი. სწორედ ამაში ვლინდებოდა შეურიგე-
ბელი წინააღმდეგობა დადებითი გმირის მეტ-
რძოლ, პროგრესულ იდეალებსა და არსებულ
კონკრეტულ-ისტორიულ სინამდვილეს შორის.
კრიტიკულ რეალიზმს თავისთავად უნდა გამო-
სცლოდა ნიადაგი მისი წარმომშობი ეკონომი-
ური ბაზისის ძირფესვიანი მოსაზრების შედეგად.
და ასეც მოხდა.

სოციალიზმის ძეგლისილი მშენებლობის
ეპოქამ მთელ ჩვენს სრავალეროვან ლიტერა-
ტურაში ჰეგემონიური როლი შეასრულა სინამ-
დვილის გამოსახვის ახალ მეთოდს რომელსაც
სტალინმა 1931 წელს, გორკის პანაში მწერ-
ლებთან შეხვედრისას, სოციალისტური რეალი-
ზმი უწოდა. სოციალისტური რეალიზმის ეს-
თეტიკური პრინციპები ჩვენი ლიტერატურის
პრაქტიკის, მისი ისტორიული გამოცდილების
ღრმა თეორიული განზოგადების საფუძველზე
შემუშავდა. ამ პრინციპებისათვის, როგორც
ტრადიციის გაგრძელება, არასოდეს არ ყოფი-
ლა უცხო კრიტიკული ელემენტები, შემტევი,

მამხილებელი ტენდენცია. სოციალისტური რეალიზმის ყოველ კლასიკურ ნიმუშში უჭველად პოულობდა გამოხატულებას დადებითისა და უარყოფითის, ბოროტებისა და სიკეთის — ცხოვრების ამ მარადიული ორი სუბსტრატის დაპირისპირების ნიშნები. მაგრამ ამ დაპირისპირებაში, კრიტიკული რეალიზმისაგან განსხვავებით, ყოველთვის დადებითის სიდიადე, გაბატონებულ სოციალურ სისტემასთან მისი ჰარმონიულობა და პერსპექტიული განვითარება ჩანდა. პირველ ხანებში, 1920-30-იანი წლების სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურაში, კონფლიქტს კვლავ კლასობრივი წინააღმდეგობები ასაზრდოებდა. შემდგომ ჩვენს ქვეყანაში ანტაგონისტური კლასობრივი ძალების ლიკვიდაციამ მოხსნა კონფლიქტების კლასობრივი ხასიათი და იგი კლასიფიცირებულ იქნა ახალი გაბატონებული საზოგადოებრივი ფორმაციის ზრდისა და განვითარების სიძნელეებით განპირობებულ წინააღმდეგობებად. ერთხანს ამ წინააღმდეგობების თითქოსდა გაქრობის საფუძველზე „უკონფლიქტობის“ თეორიაც ვაგრცელდა. ამჟამად არსებულ ცხოვრებისეულ კონფლიქტებს უმთავრესად „ახალი სამყაროს მშენებელ ადამიანთა ურთიერთობის მორალურ-ეთიკურ სფეროს“ უკავშირებენ და საესეებით სამართლიანად აქცევენ მას თანამედროვეობის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემათა ორბიტში.

როგორი სტემატურიც არ უნდა იყოს კონფლიქტების ხასიათის შესახებ ეს მცირე ექსკურსი, უცილობელი და შეუვალი ფაქტია, რომ განვლილი ხუთი ათეული წლის მანძილზე ჩვენს ქართულ (და არა მხოლოდ ქართულ) მხატვრულ ლიტერატურაში კრიტიკული პათოსი და მწერლის მამხილებლური ტენდენცია არასოდეს გამოჩენილა ისეთი ფართო მასშტაბით, როგორც დღეს, როცა კომუნისტების მატერიალურ-ტექნიკური საფუძვლების შექმნის გზაზე ესოდენ უაღრესად დიდმნიშვნელოვანი წარმატებებია მოპოვებული. ტექნიკური პროგრესისა და კოსმოსური საოცრების ეპოქაში ჩვენი საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ჩანსალი და მღწინავე ტრადიციების განმტკიცების გზად, როგორც ჩანს, ბოლომდე ჯერ კიდევ არ არის აღმოფხვრილი ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულების, მათი მიდრეკილებებისა და ინსტინქტების, პირადულის და საზოგადოებრივი ინტერესების ურთიერთშეხამების ზოგიერთი მახინჯი, ეგოისტური ფორმა და გამოვლინება.

უკანასკნელ ხანებში ძველი და ახალი თაობის ჩვენმა მოწინავე მწერლებმა: კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ მოთხრობაში — „გაუმარჯოს დონკიხოტს“, გრიგოლ ჩიქოვანმა პუბლიცისტურ მოთხრობაში — „მშვიდობით, არჩილ“, რევაზ ჯაფარიძემ „ვერცხლის აბლაბუ-

ლაში“, არჩილ სულაჯაურმა „აბელის დაბრუნებასა“ და „ოქროს თევზში“, ნოდარ დუმბაძემ „ნუ გეშინია, დედაში“, თამაზ კილაძემ „პაპა, მიიწურა ზამთარში“, ედიშერ ყიფიანმა „წითელ ღრუბლებში“, ლადო მრელაშვილმა „ყაბახში“, ვანო ურჯუმელაშვილმა „ჭიამიასა“ და „ფერიცვალობაში“, ელიზბარ მანსურაძემ „დაკარგულ ოცნებებში“, რეზო ქვიციანი „დალიში“ და სხვ. სცადეს აესახათ და მოეცათ ჩვენს სინამდვილეში მომხდარი ღრმა სოციალურ-ფსიქოლოგიური ცვლილებები და ამის შედეგად წარმოშობილ ადამიანურ ხასიათთა მეტად უჩვეულო, მეტამორფოზული, ქამელეონისებური ნაირსახეობა.

ასე დაგროვდა საკმაოდ მრავალფეროვანი ლიტერატურული მასალა სერიოზული დაფიქრებისა, თეორიულ-სოციოლოგიური განზოგადებისა და დასკვნებისათვის, რომელთა მიზანი უნდა იყოს ჩვენი ლიტერატურის შემდგომი განვითარების სწორი მიმართულების დასახვა ლიტერატურის პარტიულობისა და სოციალისტური რეალიზმის ესთეტიკური პრინციპების პოზიციებიდან. გაკვირვებით შევეხებით მათგანს.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ომისშემდგომი პერიოდის ჩვენს პროზაში, კრიტიკული პათოსის დამკვიდრების თვალსაზრისით, უპირველესად, სახსენებელია მწერალი ოთარ ჩხეიძე, რომელმაც ჯერ კიდევ ორმოცდაათიანი წლების დასაწყისში თანამედროვეობის ბევრი მტკიცეული პრობლემა წინა პლანზე წამოსწია და ის მხატვრული გამოსახვის საგნად აქცია. მისმა დაკვირვებულმა თვალმა და ალლომ, წინააღმდეგ იმ ხანებში ვაგრცელებული „უკონფლიქტობის“ ყბადალებული თეორიისა, დადებით ნიშნებთან ერთად, მზის სინათლეზე გამოიტანა მანკიერებები ჩვენი ცხოვრებისა. ასე წარმოდგება ჩვენს წინაშე ოთარ ჩხეიძის რომან „ჯებირიდან“ ერთი რაიონის ორი კოლმეურნეობა.

„მანქანები დაესია ორბისს, — ვკითხულობთ რომანში. — ერთბაშად გამოცოცხლდა, ახმაურდა ორბისის მინდვრები. გამხნევდნენ, უფრო გულმოდგინედ აფუსფუსდნენ ბრიგადირები, მერგოლეები, თესლის მიმტანები. ხოდაბუნები გადაითესა და გამხნევდა ყველა, ვისაც აწუხებდა თესვის ჩამორჩენა; გამხნევდნენ მებაღეები, მევენახეები, მებოსტნეები, ბარაქა მიემატა მათ შრომასაც. ერთიდან მეორეს გადაედო მხნეობა და იმედი... პირველ ყოვლისა ლადო სვანელი გამხნევდა. მისი ხალასი ბუნება უცებ მორჩილდებოდა იმედის მცირე გამოვლინებასაც, გაეფანტა დილანდელი დაბნეულობა, შიში, წელში გასწორდა, გათამამდა“ (ქართული პროზის ალმანახი, 1953, გვ.473).

ხომ არ აჭარბებს მწერალი, როცა ასეთი პათეტიკური სიტყვებით გვიჩვენებს მდგომარე-

2

ობის უეცარ გამოსწორებას? იქნებ მეტი დრო და მანძილია საჭირო? არა, ამ შემთხვევაში მწერალი არ სცილდება ზომიერების საზღვარს. ორბისში მომხდარი სახეცვლილება ნაწარმოებში მოცემულია სოფლის მეურნეობის მექანიზაციის, პარტიის რაიონული კომიტეტის კონკრეტული, საქმიანი, ოპერატიული ხელმძღვანელობის, ირაკლი შუბითიძის ორგანიზატორული ნიჭის დამაჯერებლად ჩვენების ფონზე. ეს უკანასკნელი თავიდანვე იხატება ჩვენს წინაშე როგორც მბორგავი, დაუღალავი ენერჯის, შეუდრეკელი ხასიათის პარტიული მუშაკი, რომელიც მაღალი სახელმწიფოებრივი შეგნებულობით წყვეტს ყოველ საკითხს, ყოველ პრობლემას; მისი წარმატების ძალა, უწინარეს ყოვლისა, ხალხთან, ადამიანებთან ცოცხალ კავშირშია. იგი ებრძვის ხელმძღვანელობის ბიუროკრატიულ-ჩინოვნიკურ მეთოდებს, მხარს უჭერს და ნერვავს ყოველ ახალ რაციონალურ ნაბიჯს, რასაც სიკეთე მოაქვს თვით ხალხისათვის, მაგრამ ამ ბრძოლაში შუბითიძე გარკვეულ წინააღმდეგობებს აწყდება. ეს წინააღმდეგობანი თანდათან რთულდება, ღრმავდება და ნაწარმოებში სიუჟეტის დრამატული განვითარების საფუძველი ხდება.

ხალხის უფლება, ხალხის ნება მაღლა დგას ყოველგვარ ნებაზე და უფლებაზე — ასეთია ნაწარმოების მთავარი აზრი. ამ უფლებას და ნებას ემყარება ირაკლი შუბითიძე, როცა ის, მიუხედავად წყალთა მეურნეობის სამინისტროს სამმართველოს უფროსის, გაბიუროკრატული და მლიქვნელი აბოლონ კორკოტაძის ხელშეშლელი მოქმედებისა, საქმის ინტერესებიდან გამომდინარე, სათავეში უდგება ხალხისავე ინიციატივას, ქედს არ იბრის დაბრკოლების წინაშე და იბრძვის დასახული მიზნის ბოლომდე განხორციელებისათვის.

ასე უპირისპირდება ნაწარმოებში გაბედული, ინიციატივიანი რაიონული პარტიული მუშაკი ერთ-ერთი რესპუბლიკური სამეურნეო ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას, რომელიც მოწყვეტილია ხალხს და კანცელარიულ მიმოწერაში ახრჩობს ცოცხალ საქმეს. ამ დაპირისპირებაში იყო ცხოვრების რეალური კონფლიქტების სიმართლე, მაგრამ ნაწარმოებში იგი ვერ ამაღლდა მხატვრული სიმართლის დონემდე, რამაც მას ვერ მიანიჭა მამხილებელი ძალა და პათოსი.

ჩვენი საუკუნის 60-იან წლებში შეიქმნა ძარღვიანი ქართული სიტყვის მფლობელის, მწერალ ლადო მრელაშვილის ვრცელი რომანი „ყაბახი“, რომელშიც თანამედროვე საკოლმეურნეო სოფლის მრავალმხრივ საინტერესო, დამაფიქრებელი და მეტად პირუთვნელი პანორამაა გადაშლილი. ამ რომანის მთავარი ამოცანაა უჩვენოს სოფლის კომკავშირული ახალ-

გაზრდობის ძალა, მისი როლი და დანიშნულება კოლმეურნეობათა შემდგომი განვითარებისა და განმტკიცების, სოფლად კულტურული მშენებლობის საქმეში. ნაწარმოების მთელ ლეიტ-მოტივს განსაზღვრავს ცნობილი ხალხური ლექსის დასაწყისი ორი ტაეპი „კიდევაც დაიზრდებიან ალგეთს ლეკვები მგლისანი“, რომელსაც ლილინით წარმოსთქვამს ლალ ოცნებაში გართული მისი მთავარი გმირი პირველი წიგნის მესამე თავში. თვით ასეთი აქტუალური, სადღესო პრობლემის დასმა ჩვენი ნიჭიერი მწერლის სწორ ორიენტაციაზე მეტყველებს.

იგი გვევლინება არა როგორც „მეთვალყურე“ იმ ფაქტებისა და მოვლენებისა, რომლებიც რომანშია ასახული, არა როგორც მათი რეგისტრატორი და ემპირიული აღმწერი, არამედ ამ ფაქტებისა და მოვლენების თითქოსდა უშუალო მონაწილე, მათ განმსჯელად და ანალიტიკოსად, მახინჯი მხარეების დაუზოგველ მხილებლად და წინსვლის გზაზე ხელშეშლელი ფაქტორების გამოსწორებისათვის ბოლომდე მებრძოლად. ეს ორი ნიშანი — დანაშაულებათა მხილება და ქმედითი ბრძოლა მდგომარეობის გამოსწორებისა და გაუმჯობესებისათვის — ლადო მრელაშვილის „ყაბახის“ ერთ-ერთი უპირველესი ღირსებაა.

ამ ფონზე ნაწარმოებში დახატულ სახეთა შორის ჩვენს ყურადღებას განსაკუთრებულად იქცევს სწორედ ის მთავარი მოქმედი გმირი, შავლეგო შარშელაშვილი, რომელიც უშაღლესი საუნივერსიტეტო განათლების მიღების, არქეოლოგიის დარგში საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობის მიუხედავად, არათუ კავშირს წყვეტს თავის მშობლიურ სოფელთან, არამედ სათავეში უდგას ქალისპირის კოლმეურნეობის მთელ ახალგაზრდობას, რაზმავს და განაწყობს მათ კოლმეურნეობაში არსებულ ნაკლოვანებათა წინააღმდეგ, იჩენს პრინციპულობას და შეურიგებლობას საკოლმეურნეო დოვლათის მტაცებლებთან, გამნიაველებთან და წამგლეჯებთან ბრძოლაში და ხალხის მხარდაჭერით თვით ხდება თითქმის დაშლის კარამდე მისული თავისივე სოფლის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე.

ერთი შეხედვით თითქოს საქმე გვაქვს ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟის კარიერისტულ მიდრეკილებასთან — ნიკოს შეცვლაში შავლეგოს მიუძღვის გადამწყვეტი როლი — მაგრამ ასეთი შთაბეჭდილება სრულიადაც არ გამომდინარეობს თვით შავლეგოს ხასიათის შინაგანი ბუნებიდან, მისი სულიერი და საზოგადოებრივი მისწრაფებებიდან, იმ იდეალებიდან, რომლებისთვისაც იგი იბრძვის და სხვებსაც აიძულებს იბრძოლონ. ეს არის თავისი მშობლიური სოფლის წინსვლისა და ამაღლების, პათოსანი შრომის დაფასების, მხოლოდ ამ გზით ადამიანის ღირსების განდიდების, იმ და-

კარგული რწმენის აღდგენისა და ადამიანთა გუ-
ლებში კვლავ მტკიცედ ჩაბუდების იდეალი,
რის შედეგადაც ჭალისპირელებს ნიკოს თავ-
მჯდომარეობის ადრეულ წლებში „უტრმებით
მიჭქონდათ ხოლმე სახლში პურ-ღვინო“.

მაშასადამე, შავლეგოს მიზანია არაა ძალა-
უფლების ხელში ჩაგდება, არამედ ამ ძალაუფ-
ლების გამოყენებით საერთო, სახალხო, საზო-
გადოებრივი საქმის წინ წამოწევა, მისი გამარ-
თვა, მოწინავეთა რიგებში ჩადგომა, კოლექტი-
ური შრომის სიდიადის კონკრეტული ფაქტე-
ბითა და მაგალითებით ჩვენება. ეს თვისება—
ჩამორჩენილობასთან, მომხვეჭველობასთან,
შეურიგებლობა და მოთხოვნილებად ქცეული
დიდი და ფართო მასშტაბის საქმეებით გატა-
ცება — თანამედროვე კეთილსინდისიერი ადა-
მიანის ერთ-ერთი განუყრელი თვისებაა. ამ
თვისების დანახვასა და მის მხატვრულ წარ-
მოსახვაშია საძიებელი მწერლის აქტიური პო-
ზიციის, მისი ტენდენციის და არსებული მა-
ხინჯი მოვლენებისადმი დამოკიდებულების ნი-
შნები.

რომანის მეორე წიგნის უკანასკნელ მეცხრე
თავში ლადო მრელაშვილი ჩვენ გვიჩვენებს
ჭალისპირის კოლმეურნეობის ამ ახალი თავ-
მჯდომარის მოქმედების ფართო სარბიელს,
მის გეგმებს და ოცნებებს, მის პრაქტიკულ-
ორგანიზატორულ ნაბიჯებს და იმ პირველ
შედეგებს, რომლებიც მოყვა ახალგაზრდობის
გამარჯვებით დაწყებულ ახლებურ საქმიანო-
ბას. შავლეგოსა და მისი თანამებრძოლების
— შაქროს (ჩასაბერას), ერმანას, რევაზის და
სხვ. მოქმედების მთავარი დევიზია — მამა-
პაპათა წმინდა საქმის წმინდად გაგრძელება.
მწერალი პერსპექტიულად გვახედებს ამ გაგ-
რძელების შესაძლებლობაში. რაიკომის ერთ-
ერთ მდივანთან თეიმურაზთან საუბარში თა-
ვის ძალეში ღრმად დარწმუნებული შავლე-
გო ასე აყალიბებს კოლმეურნეობაში შექმნი-
ლი მძიმე მდგომარეობიდან თავის დაღწევის
კონკრეტულ გზებს:

„—ოო, რწმენა, უპირველეს ყოვლისა, თეი-
მურაზ, განა ეს შენ გესწავლება? თუ კოლმე-
ურნეს არ სჯერა, რომ მისი შრომა ნაყოფს
გამოიღებს, ის არასოდეს მუყაითად და გულ-
დადებით არ იმუშავებს. თუ არ სჯერა, რომ
მისთვის ზრუნვენ, ის ყოველთვის მაგიერთ-
ვე მიაგებს. რატომ ხდება, რომ საკუთარ სა-
კარმიდამო ნაკვეთზე გაცილებით მეტი მოსა-
ვალი მოჰყავს გლეხს, ვიდრე იმავე ზომისა
და წონის საკოლმეურნეო ნაკვეთზე? მხო-
ლოდ იმიტომ, რომ საკარმიდამოთი დაინტერე-
სება უფრო დიდია. ეს მისი პირადი ინტერე-
სებიდან გამოდის. იქ, სადაც ნაკლებ ეხამება
საზოგადოებრივი ინტერესები პირად ინტერე-
სებს, შრომის ნაყოფიც ნაკლებია. გლეხს უნ-
და სწამდეს: რაც მეტს აწარმოებს, მით უფ-

რო მეტს მიიღებს! სადაც შრომის ნაყოფით
მატერიალური დაინტერესება არ არი, იქ ინ-
ციტივა ჩაკლულია, ხოლო სადაც ინციტი-
ვა ჩაკლული, იქ შრომის ნაყოფი ნაკლებია“
(„ყაბახი“, წიგნი II, 1969, გვ. 334-335).

რამ დაუჯარგა ეს რწმენა ჭალისპირელ კო-
ლმეურნეებს? მართოდენ მატერიალური და-
ინტერესების პრინციპის უგულვებელყოფამ?
რატომ გაურბიან ისინი საკოლმეურნეო შრო-
მას? რამ მიიყვანა ეს კოლმეურნეობა დაშლის
კარამდე? აი ამ კითხვების ამოხსნაში ჩანს
ნაწარმოების კრიტიკული პათოსი და მკვეთრი
მამხილებლური ტენდენცია. ამიტომ მისი მთა-
ვარი ღირსება ამ ტენდენციის პირუთვნელ
გამოსახვაში უნდა დაინახოთ. ლადო მრელა-
შვილი ვარდებს არ აჩენს იქ, სადაც მიდამო
დროებით „ეკალ-ბარდებითა“ დაფარული.

ამ „ეკალ-ბარდებში“ შეხედვის საშუალე-
ბას იძლევა შავლეგოს პაპა მოხუცი გოდერ-
ძი, რომელიც შვილიშვილთან საუბარში პირ-
დაპირ და მოურიდებლად ააშკარავებს საკო-
ლმეურნეო წესდების დარღვევის უხეშ ფაქ-
ტებს. ეს ის გოდერძია, რომელიც იარაღით
ხელში იბრძოდა საქართველოში საბჭოთა ხე-
ლისუფლების დამყარებისათვის, რომელიც
პირველი შევიდა ჭალისპირის კოლმეურნეო-
ბაში მთელი თავისი „ავლადიდებით“, რომე-
ლსაც არავისზე „ნაკლები შრომადღებები“ არა
აქვს გამომთქმავებული და მაინც წლის პოლოს
შრომადღეზე შეიდასი გრამი პურის მიღებით
ცხოვრება ვერა და ვერ მოუწყვია. მას საკარ-
მიდამო ნაკვეთად ნორმით გათვალისწინებუ-
ლი „პექტარის ოცდახუთმეტი მეასედი“ მიუ-
ზომეს, ხოლო „ნიკოს ცოლისძმებს იმოდენა
ვენახები აქვთ, რომ ძლივს უფლიან... აბა რო-
მელი მათგანი გამოეა კოლმეურნეობაში სამუ-
შაოდ მანამდე, სანამ თავის საკუთარ მიწას
არ დაამუშავებს... თვითონ „ბობედიტ“ დაბრ-
ძანდებიან და მე კი ღორი რომ არ ვიყოლიო,
ზამთარ-ზაფხულ უქალამნოდ დავრჩებოდი...
ეს ჩვენ მოვანდინეთ რევოლუცია და მენშე-
ვიკების გარეკვაც, მაგრამ მარჯვენას ვფიცავ,
რომ მცოდნოდა, ამ სოფლის წურბელების
ხელში მოგხვდებოდი. თითხაც არ გაჯანძრე-
დი. აბა, ჩვილო, მითხარი, სად არის აქ თან-
სწორობა?“ („ყაბახი“, წიგნი 1, 1965, გვ.
98).

შავლეგოსადმი მიმართულ გოდერძის ამ გა-
ბრაზებულ, პირადი უკმაყოფილებით გამოწვე-
ულ უკიდურესად ცალმხრივ სიტყვებში მაინც
გარკვეულად იგრძნობა სიმართლის ნიშნები,
მასში გარკვეული სოციალური აზრია ჩამარ-
ხული. ეს აზრი აწუხებს და აღელვებს არა
მხოლოდ შავლეგოს, არამედ ჭალისპირის
მთელ მოწინავე, შრომისმოყვარე, მაგრამ
იმედდაკარგულ ახალგაზრდობას.

მაგრამ ჭალისპირის კოლმეურნე ახალგაზრ-

3

დობაში ოპტიმისტური რწმენის აღდგენამდე ნაწარმოები კვლავ მოურიდებლად გვიჩვენებს გოდერძის მიერ დახატულ ნეგატიურ სურათებზე კიდევ უფრო მუქ ფერებს. მეფუტკრე თომა სოფლის ექიმთან და შავლეგოსთან საუბარში „შინაურ ტურებად“ და „გარეულ მგლებად“ ნათლავს ყველა მათ, ვინც კოლმეურნეთა ნაწარმ-ნაოფლარს თავისი პირადი კეთილდღეობისათვის იყენებს. მათი რიცხვი კი არც ისე მცირეა. ესენი არიან კოლმეურნეობის თავმჯდომარე ნიკო, სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე ნასყიდა, მეცხვარეობის ფერმის გამგე ნაბია, კოლმეურნეობის ღვინის წერტის გამგე ვახტანგი, საკოლმეურნეო სასადილოს გამგე კუპრაჭა და სხვა, ამათთან ბნელი და საეჭვო გზებით დაკავშირებულნი არიან რაიონული მასშტაბის მთელი რიგი „გავლენიანი“ ხელმძღვანელი მუშაკები. კოლმეურნეობაში შექმნილია მეჭურჭლეობის, მექოთნეობის და მეღურგლეობის კერძო სახელოსნოები და საამქროები. ამ მოჩვენებითი „საზოგადოებრივი საწარმოების“ საშუალებით ქალისპირში აშკარად სავრძნობი გახდა ერთი, შედარებით „მაღალი ფენის“ იოლი გზით გამდიდრება, ხოლო მეორე, შედარებით „დაბალი ფენის“ (როგორც მაგალითად, გოდერძია) თანდათანობით გაღარიბება. რის შემდეგ დაიწყო ასეთი თავაშვებულობა კოლმეურნეობაში? რამ გამოიწვია ნიკოს ასეთი გადაგვარება?

მწერალი საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას იმ მიზეზებზე, რომლებმაც წარმოშვა ესოდენ დიდი კონტრასტი ნიკოს ხელმძღვანელობის აღრინდელ და უკანასკნელ პერიოდებს შორის, „— შენ მაშინ ბალლი იყავი, ეუბნება თომა შავლეგოს, — მაგრამ ნიკოს თავმჯდომარეობა მაინც გეხსომება. პაპაშენს ურმებით მიჰქონდა ხოლმე სახლში პურ-ღვინო. თვითონ თავმჯდომარე არ ჰქმნა და არც სხვას უშვებდა საჭმელად. მემრე კი დრომ თავისი ვაკეთა. ვერც კი შეამჩნია, როდის დაიწყო, და დღეს უკვე ვეღარ გაუხებებია ფავი. მოსწყინდა მაგასაც კაიკაცობა, ხედავდა, რომ მაინც ვერ შეაკვებდა და თვითონაც დაიწყო“ („ყაბახი“, წიგნი I, 1965, გვ. 482).

აქედან აშკარად ჩანს, რომ როცა ნიკო აღრე თურმე მთელი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა თავის მოვალეობას, როცა მასში მომთხონელობა შეხამებული იყო ადამიანებისათვის ზრუნვის დიდ საზოგადოებრივ ინტერესებთან, როცა მისი მუშაობის „სტილი“ ეთანხმებოდა და ეფარდებოდა საერთოდ დანერგულ ერთიან, მტკიცე ხელმძღვანელობის სტილს, მაშინ კერძო მესაკუთრული ინსტიტუტების თანდათანობით აღმოფხვრის საფუძველზე ასევე თანდათანობით ძლიერდებოდა საზოგადოებრივი დოვლათი, რაც მის შემქმნელთა შორის შრომითი დამსახურების მიხედვით თა-

ნაბარი განაწილების შედეგად მატერიალური კეთილდღეობის ამალღებას უქადა კოლექტივის თითოეულ წევრს. მაგრამ მას შემდეგ, რაც მუშაობისა და ხელმძღვანელობის ეს „ერთიანი სტილი“ დაირღვა, მას შემდეგ, რაც „აბა წყენინების“, „შენც სუ და მეც სუს“ პოლიტიკამ თვით რაიკომის პირველი მდივნის ლუარსაბ სოლომონიჩის გარშემოც კი გაზარდა საეჭვო საქმოსანთა რიცხვი, ნიკომ შეატყო, რომ „ვენახის ერთი ქურდის“ უკან მისი ხუთი მფარველი იდგა, რომ ამ ერთი ქურდის დაქერით მაინც „ვერ შეაკვებდა“ საზოგადოებრივი ქონების დატაცების პროცესს და თვითონაც „ახლა მხოლოდ იმას ფიქრობს, რომ მეოთხე მსუბუქი მანქანა ახლა მეხუთით როგორ შეცვალოს“.

ნაწარმოებში იმარჯვებს რევაზის სიმართლე და შავლეგოს თანმიმდევრული შეუდრეკელი პოზიცია ხალხის ინტერესების დასაცავად. ამით მწერალმა სავსებით სწორად გვიჩვენა ჩვენი სინამდვილის არა მხოლოდ მახინჯი მხარე, არამედ მისი დაძლევის რეალური შესაძლებლობაც. კოლმეურნეობის ახალგაზრდა, გამჭრიახი ხელმძღვანელი შავლეგო ერთგვარი „პარტიზანული“ მეთოდებით იწყებს მუშაობას. მას გვერდით უდგას სასოფლო საბჭოს ასევე ახალგაზრდა თავმჯდომარე ერმანა, რომელიც მანამდე ქალისპირის კომკავშირულ ორგანიზაციას ხელმძღვანელობდა. მათი პირველი ნაბიჯები მიმართულია საკოლმეურნეო შრომითი დისციპლინის განმტკიცებისაკენ, წესრიგისა და კანონიერების აღდგენისაკენ სოფლად, იმ უყიარათობის უმსგავსების და თვითნებობათა აღმოფხვრისაკენ, რომლებიც ნიკოსა და ნასყიდას „ხელმძღვანელობის“ წყალობით კოლმეურნეობიდან ვაქცევის პირობებს უქმნიდა გამრჯე და პატიოსან გლეხებს.

შავლეგოს ხასიათსა და მოქმედებაში ჩვენ ვხედავთ უკანასკნელ ხანებში სოფლად წარმოშობილი „სპეკულანტური“ ელემენტების მრისხანე და უღმობელ მსაჯულს. ერთი ასეთი პერსონაჟთაგანია ვახტანგ ქარხალაშვილი — ქალისპირის საკოლმეურნეო ღვინის წერტის გამგე თელავში, რომელსაც რატომღაც უფრო ახლო კავშირი აქვს რაიკომთან, ვიდრე იმ კოლმეურნეობასთან, რომელსაც იგი ექვემდებარება. ამიტომ შავლეგოს მრისხანება კოლმეურნეობის მრისხანებაა და მისი გადაწყვეტილება ვახტანგის ქონების კონფისკაციის შესახებ უნდა მივიჩნიოთ, როგორც ხალხის მრისხანების, „კანონების შექმნამდე“ თვით ხალხის მიერ შექმნილი დაუწერელი „კანონის“ გამოხატულება.

„... თქვენ აქ, ჩვენს სოფელში, — ეუბნება შავლეგო რაიკომის მდივნის თემურაზის თანდასწრებით თავის სამუშაო კაბინეტში გამოძახებულ ვახტანგს კოლმეურნეობის თავმჯდო-

მარედ არჩევის მეორე დღესვე, — ჭალისპირ-
ში საშრობის გამგედ ყოფნისას კოლმეურნეო-
ბიდან მითვისებული ქონებით შეიძინეთ ერთი
ორსართულიანი სახლი — დაბლა-მაღლა რვა-
ოთახიანი და სათავსოებიანი. ეზოში ათასხუ-
თას ძირიანი ვაზის ახალშენია და ოცდაშვიდ-
ძირიანი ახალნარგავი ხეხილი... — შავლეგომ
უჯრა გამოსწია და რამდენიმე სუფთა თაბახის
ფურცელი დაუდვა წინ. — თქვენ ახლა რა
განცხადებას დაწერთ: ერთი იქნება ჭალისპი-
რის კოლმეურნეობიდან გასვლისა, მეორე...
მეორე განცხადებაში აღნიშნული იქნება, რომ
ჭალისპირში თქვენ მიერ შრომითი დანაზოვით
აშენებულ, თქვენდამი კუთვნილ სახლს ეზო-
კარიბა და უძრავ-მოძრავი ქონებით საჩუქრად
აძლევთ თელავის რაიონის სოფელ ჭალის-
პირის „წითელი ვარსკვლავის“ სახელობის კო-
ლმეურნეობას... საბავშვო ბაღისათვის. — მე-
ლანი და კალამი მიუწია. — ეს, როგორც
საჭიროა, სათანადოდ გაფორმდება და ყველა
შედგენილი საბუთი მე გადმომეცემა... დღეს-
ვე! ახლა ერთიც და საბოლოო: რაც თქვენ
ჭალისპირის კოლმეურნეობის სახელით ფულა-
დი თანხა შეგიძენიათ, იქიდან მყველფელთა
დაუწერელი კანონის ძალით, ამ კოლმეურნეო-
ბას ეკუთვნის პროცენტები მისი სახელის გა-
მოყენებისათვის. ამ პროცენტების მინიმუმის
მინიმუმს — ათი ათას მანეთს გადასცემთ ჭა-
ლისპირის კოლმეურნეობას წყალსაქაჩის შე-
საძენად!“ („ყაბახი“, წიგნი მეორე, 1969, გვ.
346).

სიხარბე და გაუმაძღრობა ყოველთვის
მძვინვარებს მხოლოდ მაშინ, როცა ადამიანის
სული იცლება წმინდა და ფაქიზი იდეალები-
საგან და ივსება და იბურება „მუცლის გაზ-
რდის“ ცხოველური ინსტინქტებით. რაკი
ვახტანგის, ისე როგორც კუპრაჰას. ცხოველუ-
რი არსება ამით არის გაყდენილი, შავლეგოს
ისღა დარჩენია უმტივიწნეულოდ, პროკურატუ-
რისა და მილიციის ჩაურევლად. „მყველფელთა
დაუწერელი კანონის ძალით“ სოფელს დაუ-
ბრუნოს სოფლის სახელით მიტაცებული ქო-
ნება. შესაძლოა აქ, თეიმურაზის შენიშვნისა
არ იყოს, „პარტიზანულ გამოხდომებთან“
გეჭონდეს საქმე, მაგრამ იგი ნაკარნახევია სო-
ფლად შექმნილი, მეტად დაძაბული, კრიტი-
კული სიტუაციის მიერ და, გარკვეული გამარ-
თლება აქვს კანონმდებლობის ამგვარ ცხოვ-
რებისეულ შესწორებებს და მცირე „კორექ-
ტივებს“.

მართალია, ლადო მრელაშვილის „ყაბახში“
სოფლის ცხოვრების სინამდვილიდან აღებული
უარყოფითი მოვლენების გამოსწორების ტენ-
დენციები პერსპექტიულად სავსებით მკაფიოდ
არის ნაჩვენები, მაგრამ მათი ძირფესვიანი აღ-
მოფხვრის შესაძლებლობა პერსპექტივაში მწე-
რლის მიერ დამაჯერებლად არ არის დანახუ-

ლი და განკვერტილი. ის ფაქტი, რომ ნაწარ-
მოების მიხედვით რაიონული პარტიული კო-
მიტეტის პირველი მდივანი ლუარსაბ სოლო-
მონიჩი, მისი სააღრიცხვო სექტორის გამგე
ვარდენი და სხვ. ბნელი და საეჭვო ძაფებით
არიან დაკავშირებულნი საქმოსანთა წრეებთან,
მოწმობს, რომ ჭალისპირში არსებული ფაქტე-
ბი და დამახინჯებები ცილდება ვიწრო „ტე-
რიტორიულ“ ფარგლებს და უფრო ღრმა, ფა-
რთო მასშტაბის ხასიათს იღებს, რომლის წინა-
აღმდეგ ბრძოლა მარტოოდენ შავლეგოს ძა-
ლებით საეჭვოა საკმარისი აღმოჩნდეს.

მთელს იმ ზემოდასახელებულ მასალებს შო-
რის, რომლებიდანაც ჩვენ მხოლოდ ნაწილობ-
რივ, მოკლედ და ზოგადად მიმოვიხილეთ ლ.
მრელაშვილის რომანი ჩვენს მიერ დასმული
პრობლემის თვალსაზრისით, ერთ-ერთ მნიშ-
ვნელოვან ადგილს იკავებს ნიჭიერი მწერლის
გურამ ფანჯიკიძის მწვავე პუბლიცისტური და
კრიტიკული პათოსით გაყდენილი ახალი ნა-
წარმოები „თვალი პატიოსანი“, რომელიც
ჯერ უფროს „ცისკრის“ 1970 წლის მე-12 და
1971 წლის პირველ ნომრებში გამოქვეყნდა, სო-
ლო შემდეგ, მიმდინარე წელს, შესწორებულს,
სახით ცალკე წიგნად გამოიცა. ამიტომ შედარე-
ბით ვრცლად უნდა შევიჩერდეთ მასზე.

თუ ზოგადი ასპექტით ვიმსჯელებთ (და არა
კონკრეტული მიმართებით), მხოლოდ სულით
სპეტაკ, გრძნობებით ფაქიზ და მთელი არსე-
ბით კეთილსინდისიერ ქვეშაობა მწერალს
შეუძლია პატიოსნების იდეალი აქციოს ისე-
თივე ამალღებულ ესთეტიკურ იდეალად, რომ-
გორიც წინათ, რევოლუციამდელ ჩვენს ლი-
ტერატურაში, თავისუფლების იდეალი იყო. ამ
იდეალმა გაიმარჯვა, ეს იდეალი დამკვიდრდა
ჩვენში. სოციალისტურმა დემოკრატიათ თავისი
მალალი ჰუმანისტურობით ცხადყო ჩვენი ხალ-
ხის შემოქმედებითი ძალების არნახული გაშლა
და განვითარება, ჩვენი ქვეყნის მორალურ-
პოლიტიკური ერთიანობის სიმტკიცე და ძლი-
ერება. მაგრამ ჩვენი საერთო მატერიალური
კეთილდღეობის განუზრელი ზრდისა და ამალ-
ლების პროცესს, უპირატესად განსაკუთრებით
უკანასკნელ ორ ათეულ წლებში, ამასთან ერ-
თად, როგორც ეს ახლა ყველასათვის ცნობი-
ლია, წამოეზარდა ზოგიერთი ისეთი არაჯანსა-
ღი, დამაფიქრებელი ნიშნები და ტენდენცი-
ები (მექრთამეობა, ინდიფერენტიზმი, კარიერი-
ზმი, ეგოიზმი, სიყალბე და სხვა), რომლებიც

ზიანს აყენებენ ჩვენს საზოგადოებას და ხელს უშლიან მის „წინსვლას დასახული საბოლოო მიზნისაკენ“. მათი გამოსწორებისათვის ერთობლივი ქმედითი ბრძოლა ჩვენი საერთო გადაუდებელი ამოცანაა.

გურამ ფანჯიკიძის რომანი „თვალი პატიოსანი“, უპირველეს ყოვლისა, ამ ამოცანის სულისკვეთებით გამსჭვალული ნაწარმოებია და პირველ რიგში მხოლოდ აქეთვენ რაზმავს და განაწყობს მკითხველს. სოციალურ-ზნეობრივი დანიშნულების ეს ლეიტმოტივი არის, ჩვენი აზრით, მისი ლიტერატურულ-მხატვრული ღირებულების, მისი იდეური შინაარსის, ღირსებებისა და წარმატება-წარუმატებლობის მთავარი განმსაზღვრელი ბარომეტრი.

თუ ამ სწორი, საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი იდეურ-ესთეტიკური პოზიციიდან განვიხილავთ ნაწარმოებს, მაშინ, ჩვენ მიერ დასმული პრობლემის თვალსაზრისით, მასში ორი ადგილია ყველაზე საყურადღებო, მრავლისმეტყველი, პოლემიკურიც და შთამავონებელიც.

მეცამეტე თავში ოთარ ნიჟარაძე — რომანის ეს ერთ-ერთი საუკეთესო მებრძოლი გმირი, თავის უახლოეს მეგობარს თამაზ იაშვილს, ნამდვილი ვინაობის გაუმჟღავნებლად, თითქოსდა გამოსაცდელად, უყვება იმ თავგადასავალს, რაც მას წინა დღეს გადახდა დიღმის სასადილოში საქმოსანთა ერთ ჯგუფთან შეხვედრისას (მე-12 თავი). ამ ჯგუფს მეთაურობს დავით თავწერილა, რომელმაც ოთართან, ექსპერიმენტული ფილმების სტუდიის მუშაკთან და ჟურნალისტთან ნაცნობობა მოხერხებულად გამოიყენა თავისი „ძმაცაცის“ ანზორ ხელაძის დასახსნელად. მაგრამ მოულოდნელად იგი და მისი ჯგუფი — ხელაძის ძმა გიზო და არჩილი ოთარის შეუპოვარ წინააღმდეგობას წააწყდნენ.

ვერ გასჭრა ფულის „ეშხმა“ და „სურნელებამ“. რომლის იმედით ეს ჯგუფი ოთარის გაბრუებას, მის მოსყიდვას ლამობდა. უფრო მეტი ოთარი იერიშზეც კი გადადის და ქრთამის ცდუნებას თავის სულიერ და ფიზიკურ სიძლიერეს უპირისპირებს. „არ გაინძრეთ, თორემ აგზილეთ ერთმანეთში“. — მუქარის ტონით ეუბნება იგი ნირწამხდარ საქმოსნებს, ზიზღით ტოვებს მათ და ქალაქისაკენ მიეშურება და აი საკუთარ ბინაში დაბრუნებული, თამაზს უყვება წინა დღეს თავს გარდახდილ ამბავს. ვითარების მკაფიოდ წარმოსადგენად მოვიტანთ აქ ოთარის და თამაზის დიალოგის ერთ დამახასიათებელ, მეტად საგულისხმო ეპიზოდს.

— ...გუშინ ერთმა ჩვენმა მეგობარმა იმოდენა სისულელე ჩაიდინა, ჯერაც ვერ მომიხსენებია და ალბათ სიკვდილამდე ვერ მოვიხსენებ.—

ეუბნება ვითომდა სხვის შესახებ ოთარი თამაზს.

- ... რა ჩაიდინა ასეთი?
- ...იმ ვაჟბატონმა, იმ დიდი ჭკუის კოლოფმა გუშინ უარი თქვა ორმოცდაათი ათას მანეთზე, ორმოცდაათი ათას მანეთზე ახალი ფულით... მოგეხსენება, საქმოსანი ხალხი კარგახანია ძველ ფულზე აღარ ლაპარაკობს.
- ვინ აძლევდა ამდენ ფულს?
- ერთი ქურდი და მამაძალი.
- რაში აძლევდა?
- ერთ სიტყვაში.
- რა სიტყვა იყო ისეთი?

—გრძელი ისტორიაა, მაგრამ მოკლედ გიამბობ: ერთმა საქმოსანმა მანქანით გაიტანა კაცი და მოკლა. მან განაცხადა: საჭკესთან მე არ ვმჯდარვარ, ვილაცამ ჩემი მანქანა გაიტაცა და ის უბედური იმან გაიტანაო. იპოვეს ერთი კაცი, რომელმაც თავის თავზე აიღო ჩადენილი დანაშაული. ალბათ, ეს იმისათვისაც ხელსაყრელი იყო, თორემ დამეთანხმები, მხოლოდ ქველმოქმედებისათვის ასეთ ნაბიჯს არ გადადგამდა. ჩემი მეგობარი გახლდათ ერთადერთი მოწმე, რომელმაც ყველაფერი იცოდა. მას უნდა დაედასტურებინა, რომ მანქანის საჭკეს უჯდა არა ნამდვილი დამნაშავე, არამედ ის კაცი, რომელიც დანაშაულს თავის თავზე აიღებდა. ეს იყო და ეს, ორმოცდაათი ათასი მანეთი ისე ჰქონდა ჯიბეში, როგორც ორმოცდაათი კაპიკი. მან კი, მან კი, იცი, რა გააკეთა? სიმართლეზე თავი დადო და ფულზე უარი თქვა. თანაც ისინი ფაქტზე გამოიჭირა, დანარჩენი უკვე უნდა წარმოიდგინო, რაც მოხდება.

- თუ ძმა ხარ, გამაცანი, ვინაა ეგ ღვთისნიერი კაცი.
- ნეტა მეც არ ვიცნობდე.
- როგორ, შენ დაეთანხმებოდი, რომ ასეთი საზიზღარი სიცრუე ეთქვა და ფული ჩაეჯიბა?
- რასაკვირველია. — უდასტურებს ოთარი და ამ პასუხით დაეჭვებულ თამაზს შემპარავად მიმართავს:
- ...შენ მათემატიკოსი ხარ და ჩემზე უკეთ იცი ციფრების ყადრი. ორმოცდაათი ათასი მანეთი, ე. ი. ნახევარი მილიონი ძველ ფულზე. ეს თანხა რომ შენთვის დაედოთ წინ, თანაც რისთვის, მხოლოდ ერთი სიტყვისათვის განა გაუძლებდი ცდუნებას? განა სული არ წაგძლევდა? მით უმეტეს, რომ დაღუპული ამხანაგისათვის სულერთია, ვინ ჩაჯდება ციხეში. კიდევ გეკითხები, გაუძლებდი ამ ცდუნებას?
- ჩემი მეგობარი რომ არ იყო, ამ შეკითხვასაც კი შეურაცხყოფად მივიჩნევდი.
- ესე იგი გაუძლებდი. მე კი მეგონა,

მარტო ის ჩემი ძმაკაცი იყო ასეთი ჭკუის კოლოფი.

— ეგ ძალიან იოლი დასაძლევია ცდუნებაა პატიოსანი კაცისათვის („თვალი პატიოსანი“, „მერანი“, 1972, გვ. 208-210).

ამ რამდენადმე ვრცელ ამონაწერში, ერთი მხრივ, ჩვენი ცხოვრების, ჩვენი დროის ზოგიერთი მანკიერება და უმსგავსებება გამოსახული, ხოლო, მეორე მხრივ, მასში ნათლად ჩანს მართლაცდა უდიდესი სულიერი ცდუნების წინაშე ორი თანამედროვე ახალგაზრდის მორალური სისბეტაკის საუკეთესო შთამბეჭებელი მგავლითი, თამაზისა და ოთარის „ღვთისნიერობის“, მათი ბუნების შინაგანი თვისებებით არგუმენტირების ძალა, ყოველი სინდისიერი ადამიანისათვის ამგვარ ცდუნებათა „იოლად დაძლევის“ თვით სინდისის არსსა და მცნებაში მოცემული შესაძლებლობა, ყოველივე ეს კი შვითხვევლზე გარკვეულ იდეურ-აღმზრდელობითი და ესთეტიკურ-ემოციონალური ზემოქმედების როლს ანიჭებს მთელს ამ ცხოველმყოფელ ეპიზოდს, რომელსაც მისი შინაარსიდან გამომდინარე ასეთი განმაზოგადებელი სათაური შეიძლება მიეცეს: პატიოსნება ადამიანის უმაღლესი ღირსებაა. არა ფული, ნივთი და საგანი უნდა ბატონობდეს მასზე, არამედ სინდისი, რომელიც მუდამ უნდა ანათებდეს სულში, როგორც უწმინდესი და უზენაესი სანთელი.

ზოგს შეიძლება ირონიული ხიბითის გადა ვაეღვიძოს ამ სიტყვებზე. პატიოსნება ზეცაშია. — ამბობენ ერთნი. პატიოსანი დღეს ტრაქტორია, — ჩურჩულებენ მეორენი და ასე ვრცელდება ობიგატელურ-მეშჩანური სენი. და როგორც მაგნე ვირუსების წინააღმდეგ მთელი სახელმწიფო ირაზმება, ისე უნდა დაირაზმოს ჩვენი ხალხის მთელი სულიერი ძალები ამ მაგნე, სახიფათო და საშიში სენის წინააღმდეგაც. რადგან ერის უბედურება, როგორც ცნობილია, მისი ეთიკური საყრდენის მოშლიდან და მორღვევიდან იწყება. ამ ეთიკური საყრდენების დაცვისა და განმტკიცებისაკენ არის მიმართული იდეოლოგიური მუშაობის მთელი არსენალი, რომელსაც იყენებს პარტია ხალხის ფართო მასების მორალურ-ზნეობრივი აღზრდისათვის. აქეთკენ გვეძახის და მოგვიწოდებს გურამ ფანჯიკიძის რომანიც „თვალი პატიოსანი“.

რომანში კონფლიქტები სწორედ ასეთ მორალურ-ეთიკურ საწყისებზე იშლება და ვითარდება. ეს საწყისი უდევს საფუძვლად წინააღმდეგობას მამასა და შვილს შორის — გრიგოლ იაშვილის სახლიდან თამაზის წასვლას და საცხოვრებლად მარტო გადასვლას საიდუმლოებით მოცულ ბინაზე. შეცდომა იქნებოდა, აქ მხოლოდ თამაზის ფენომენალური ნიჭის, მისი უცნაური გამოვლინებების შეუთავსებლობა

დაგვენახა მშობლიური ოჯახის კერასთან. არც მამისა და შვილის ხასიათების სხვადასხვაობა მიიჩნევა სახლიდან თამაზის წასვლის ძირითად მიზეზად. მწერალი ამ კონფლიქტს უკავშირებს მისთვის უფრო მტკივნეულ და მღელვარე საკითხს — ოჯახის გამდიდრების იმ ბნელ და საეჭვო წყაროს, რომლითაც გრიგოლ იაშვილმა, როგორც „ერთ-ერთი დიდი ორგანიზაციის სამნეო ნაწილის გამგემ“, ხელი მოითხო და თითქოსდა ზომიერად „გაიმასქნა“.

სასკოლო მერხიდანვე, მერვე კლასიდანვე „თამაზის ნათელი გონება, — გკითხულობთ რომანში, — კარგად ხედავდა, რა წუმბეშიც ცხოვრობდა მთელი ოჯახი“. განსაკუთრებით უმაღლესი სკოლის დამთავრების შემდეგ მან მწვავედ იგრძნო სახლში გამეფებული „რუტინა“, მამამისის საქმოსნობა და „შიშით გამოწვეული ღვთისმოსაობა“. „ბევრჯერ გადაწყვიტა მშობლებისათვის ყველაფერი ეთქვა, ბევრჯერ დააპირა გაქსუებული ძმისათვის პირში მიეხალა, თავით ფეხებამდე ჭაობში ხარ ჩაფლულიო, მაგრამ იცოდა, აქედან არაფერი გამოვიდოდა, უსიამოვნებისა და ახალი გულისტკივილის მეტი, ბოლოს თითქოს იბოვა გამოსავალი — სახლიდან წავიდა“ („თვალი პატიოსანი“, 1972, გვ. 58.).

მაშასადამე, თამაზი, მსგავსად დათოსი, არჩილ სულაკაურის რომანიდან „ოქროს თევზი“ და განსხვავებით გივისაგან ნ. დუმბაძის რომანიდან „ნუ გეშინია, დედა“, თაღლითობისა და ქურდობის გზით გამდიდრებულ გრიგოლ იაშვილის სახლიდან მიდის პირველ რიგში ამ ქურდობისა და თაღლითობისადმი პროტესტის, მისდამი შეურიგებლობისა და შეუთავსებლობის ნიშნად. მაშასადამე, შვილი გმობს და ზურგს აქცევს მამის ცხოვრების უსინდისო გზას, და ამას იგი ჩადის პირველ რიგში იმის გამო, რომ მას „დიდი ცხოვრება სწყუროდა, დიდი აღმოჩენებით, სიფაქიზითა და სისუფთავით სავსე დღეები“ (იქვე, გვ. 43).

სიფაქიზითა და სისუფთავით სავსე დღეებზე თამაზის წრფელი ოცნება ემყარება საკუთარი ძალების რწმენას, ინტელექტს, დაძაბულ შემოქმედებით შრომას და არა ფულს, რომელიც „გრიგოლ იაშვილს ბევრი ჰქონდა, თუმცა იმდენი არა, რამდენის გაკეთება შეეძლო“ (იქვე, გვ. 42). ეს ერთი სიტყვა „გაკეთება“ აქ ზედმიწევნით ზუსტად გამოხატავს იმ დიდ სხვაობას, რომელიც წარმოიშვა დღეს ფულის შრომით მოპოვებულ და მის ყალბი გზით მომხვეჭელთა, მშოვნელთა და მკეთებელთა შორის. გრიგოლ იაშვილის გამდიდრების გზა კომბინატორობის ვიწრო და ბნელი ბილიკებით უერთდება ომარ მეღქაძის და მისი ამფსონების მოლიბულ გზებს, რომლებზედაც გარეგნულად ეს „მონიტელიგენტო“, ცხვრებისა და ბატკნების ქურქში გახვეული თითქოსდა „კეთილი ადამიანები“ მგლე-

ბის კბილებით დანავარდობენ. ზოგჯერ ისინი შემდგომ „სახელისა და დიდებისაკენ“, „ძალა-უფლებისაკენაც“ კი მიილტვიან და გვევლინებიან როგორც ვითომდა ხალხისა და სახელმწიფოს ინტერესების გამომხატველნი. — ხაზს უსვამს მწერალი.

როცა 30-იანი წლების ჩვენი განვლილი ეპოქიდან გვადი ბიგვას ფსიქიკას ვაკვირდებით, ვგრძნობთ და ვხედავთ, რომ იგი ნამდვილად იყო დამძიმებული ძველი დროის მახინჯი გადმონაშთებით. მაგრამ გვადის არსებაში კერძომესაკუთრული ინსტინქტის ერთ-ერთი გამოვლინება ბოლოს და ბოლოს იმაში მდგომარეობდა, რომ კოლმეურნეობაში შეყვანილი გოჩა სალანდიას ფურ-კამეჩის ერთი „კათხა“ რძე მიითვისა და მისი „წვირლმანი“ ქურდობაც კი არ დარჩენილა შეუმჩნეველი და გაუკიცხავი. მაშინდელი საზოგადოებრივი გარემო ვერ ურიგდებოდა საუკუნეების მანძილზე ადამიანის სულში ჩაგუბებულ ეგოიზმს და მისი შხამისაგან წმენდდა და ასუფთავებდა მას. განა პიონერ მოსწავლე ბარდლუნიას ალლომ და მოსაზრებულობამ არ გაუღვიძა სულ პირველად გვადის სინანულის, დანაშაულის შეგრძნების, საკუთარ სულში ჩახედვის, სინდისის ქენჯნის გრძნობა?!

დღევანდელი „მსხვილმანი“ ქურდობის, „ქერძომესაკუთრული ინსტინქტების“ ზღვრები და მიჯნები, შედარებით 30-იან წლებში შემორჩენილ „გადმონაშთებთან“ წყნეთის სამარხებისა და სხვათა სახით, არსებითად თითქოს წაშლილია და 70-იანი წლების მიჯნაზე ეგოიზმის შხამი, სამწუხაროდ, ჯერ ისევ წამლავს ბარდლუნიას და მის მომდევნო თაობას. ამავე დროს, ასეთ სიმახინჯეთა წინააღმდეგ ბრძოლის ერთიანი ფრონტი, მიუხედავად სათანადო ღონისძიებების გატარებისა, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ მაინც არასაკმაოა მისი რადიკალურობის თვალსაზრისით.

ჩვენმა ლიტერატურამ უკვე ასახა, და რაკა ლიტერატურულ ფაქტად იქცა, ცხადია და ნათელი, რომ საზოგადოებრივი დოვლათის მითვისების თუ ფულის „მარცხენა ილეთებით გაკეთების“ ხარჯზე ცალკეული ინდივიდების უზომო გამდიდრების ტენდენცია დღეს ისეთ ფაზაშია შესული, რომ ჩვენს ცხოვრებას იგი აშკარად დაეტყო. მოვიგონოთ თვით მწერლის მიერ ამ ფაქტზე გაკვრით მინიშნებული ერთი სიმბოლური ადგილი განსახილველი ნაწარმოების მეთერთმეტე თავიდან. „ზოგს მშობელი მანქანებით აკითხავს (ლაპარაკია მოსწავლეებზე — ა. თ.), ზოგიერთები კი გულდაწყვეტილი გააყოლებენ თვალს მანქანით მიმავალ, გალადებულ თანატოლებს და გულისტკივილით შეხედავენ საკუთარი მშობლების უბრალო, მოდაგადასულ ტანსაცმელს, მუშაობით დაკოჭრებულ

ხელებს“ („თვალი პატიოსანი“, გვ. 184). კონტრასტული ხასიათის ასეთი ცხოვრებისეული სურათები, საფიქრებელია, გარკვეულ უარყოფით გავლენას ახდენს მოზარდი თაობის მორალურ-ეთიკურ აღზრდაზე, რომელიც, როგორც ცნობილია, ისტორიულად ყოველთვის თვით სოციალურ გარემოს ნაყოფს წარმოადგენდა.

ამიტომ, ჩვენი აზრით, სავსებით კანონზომიერია თამაზის ფაქიზი სულის ამბოხება მამისეული ხერხებით პირადი გამდიდრების წინააღმდეგ. იგი უნდა შეფასდეს როგორც ჩვენი კომუნისტური იდეოლოგიის მრწამსის, ამგვარ ხერხებთან მისი შეურიგებლობის გამოხატულება, რაც თავისთავად ცხადია, თამაზის სახეს ამ მხრივ კიდევ უფრო მეტ ზნეობრივ-ესთეტიკურ და იდეურ-სოციალურ ფუნქციას ანიჭებს.

შემთხვევითი არ არის, რომ სწორედ თამაზ იაშვილი ტოვებს პროტესტის ნიშნად ოთარის მიერ საგანგებოდ ორგანიზებულ ქეიფს ქალაქ-გარეთ, თეთრ ღუქანში, სადაც ჩვენი დროის ფულით გაზულუქებული ნაძირალები ჩადიან თვითნებობის ისეთ აქტს, რომლის წარმოდგენა თვით ტარიელ მკლავაძის ფსიქიკასაც კი გაუძნელდებოდა. ამ მხრივ განსაკუთრებული მამხილებელი ფუნქცია ენიჭება რომანის მეხუთე თავს, რომელიც ერთ და იმავე დროს მკითხველში მწარე სინანულსაც იწვევს და ზიზლით სავსე აღშფოთებასაც. სინანულს იმის გამო, რომ მოქეიფეთა ორგინების აღწერაში, „ყოვლად ბანალურ და გულისამრევი ცრუპატრიოტობით, ცრუკეთილშობილებით აღსავსე სადღეგრძელოებში“ ერთბაშად გრძნობ, მწერლის სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ რა „უზარმაზარი ეროვნული ენერგია“ იფლანგება ყოველდღიურად რესტორნების ასეთ მაგიდებთან იმათ მიერ, ვინც უზრუნველად ხარჯავს „ასევე უზრუნველად და უპატიოსნოდ ნაშოვნ ფულს“. ხოლო ზიზლსა და აღშფოთებას იმის გამო, რომ ომარ მელქაძის, დავით თავწერილას, მიშას და სხვა საქმოსნების სულიერი დაცემა სათანადო რეაგირების, სათანადო დასჯის გარეშე რჩება.

ეს არამზადები თუ „უთოფო ყაჩაღები“, „სუფრას მოუსხდნენ თუ არა, — ვკითხულობთ რომანში, — თანაც თბილისის ყველაზე მოღურ და ყველაზე ძვირ რესტორანში. თავი საკუთარ სტიქიაში იგრძნეს. აქ ფულს უზარმაზარი გასავალი ჰქონდა. ფული კი ყოველ მათგანს ჩეჩქივით ჰქონდა. ამიტომაც თავის ნება-სურვილებს ყველაზე ფართო არხები დაუთ-

მეს, მთელი თავისი სულიერი სამყარო მზეზე გამოტანილი ქვეშავებივით გარეთ გამოაფინეს“ („თვალი პატიოსანი“, 1972, გვ., 59).

თამაზ იაშვილი ყურადღებით აკვირდებოდა თითოეული მათგანის ქცევას. „იგი ამ ადამიანებში ვერ ხედავდა ვერცერთ საპატივცემლო, დასაფასებელ თვისებას — პატიოსნებას თუ ნიჭს, კეთილშობილებას თუ ვაჟაყობას“ (იქვე, გვ. 61). ოცდარვა წლის თამაზს ახსოვს და აგონდება ის ახლო წარსული დრო, „როცა ფულის უპატიოსნო გზით მოვხვედები მოწიწებით შემოგვეტყუროდნენ... ისინი იმიტაც დიდად იყვნენ ბედნიერნი, თუ იკადრებდი, გვერდით მოისვამდი და ფულის დახარჯვის საშუალებას მისცემდი. მის შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. ისინი ახლა დამამცირებელი მფარველობითაც კი გექცევიან“ (იქვე). დაღონებისა და წუხილის როგორი ღრმა ფსიქოლოგიური განცდებით არის ნათქვამი ეს ბოლო სიტყვები! ხოლო დასაღონებელი და შესაწუხებელი კი მართლაც ბევრი რამ არის თვით ამ სიტყვების მიღმა.

და აი როცა ერთი მოქეიფეთაგანი — სახელად მიშა ოფიცინანტს ათი ათასი მანეთის ფასად დიდ ტაყაზე შემწვარ ნექს მოსთხოვს და ფეხზე ამდგარი მთელი დარბაზის გასავონად ცინიკურად ვაპყვირის კიდევ: „— ხალხი ფეხებზე მკიდია, მე ნეკი მინდა“ — თამაზ იაშვილი განრისხებით ტოვებს სუფრას და გზაზე წამოწეულ მეგობარს მთელი უღმობლობით მიახლის:

„— ვთქვათ, ის კაცი დათანხმებულყო ნექის გაყიდვას. შენ ოთარ ნიჟარაძე, მწერალი და მოაზროვნე ადამიანი, დაანებებდი ვიღაც მათხოვარს, ფულით გალღებულ უსინდისოს, ჩვენს თვალწინ ასეთი თავხედობა ჩაედინა, დაეცინა ყველასათვის და ყველაფრისთვის?“

— უდიდესი სიამოვნებით! — ირონიული ცბიერებით უპასუხებს ოთარი და ამ პასუხით გაოცებული და გაოგნებული თამაზის დასამშვიდებლად ბოლოს დაუმატებს:

— ...მე უბრალოდ მაინტერესებდა, სანამდე შეიძლება, დაეცეს ადამიანი, ან კი საერთოდ აქვს კი ზღვარი ადამიანის სულიერ დაცემას?“ (იქვე, გვ. 68).

ორაზროვნად და შორსგამიზნულად გაისმის ეს ბოლო კითხვა, რაც პირველ რიგში იმაზე მიგვითითებს, რომ ახლა გვიან არის კამათი იმის გარშემო, შესაძლოა თუ არა ასეთი შემაზრუნენი და შემამარწუნებელი ფაქტი მომხდარიყო.

საერთოდ ზრდის ტენდენცია დადებით-საც აქვს და უარყოფითსაც. ფული და უზომო სიმდიდრე ყოველთვის იყო, არის და იქნება ადამიანის სულიერი გახრწნალების ბაზა და საფუძველი. ამიტომ მწერალი თავისი მახვილი თვალით არა მხოლოდ იმაში გვახედებს, თუ რა ხდება დღეს, არამედ იმაშიც, თუ რა შეიძლება მოხდეს ხვალ უარყოფითი მოვლენების ასეთი გზით განვითარების შედეგად. ასეთია განსახილველი რომანის ერთი დადებითი ხაზი.

მაგრამ მის მნიშვნელობას არა მხოლოდ პატიოსნების იდეალის ასე ხელშესახებად დასახვა განსაზღვრავს, არამედ, ამასთან ერთად, სიმართლისა და უანგარო მეგობრობის იდეალების ქადაგება. ეს სამი საუკეთესო იდეალი კი, როგორც ვიცით, კომუნისტური მორალის საუკეთესო ნიშნები და თვისებებია. სწორედ ეს მაღალი იდეალები, ნიშნები და თვისებები დაუპირისპირა მწერალმა იმ უმსგავსოებებს, რომლებიც მასშია გამოსახული.

პოლიტიკური ინსტიტუტის მათემატიკის კათედრის გამგე პროფესორი ნიკო კაკაბაძე აიძულებს უნიჭიერეს ახალგაზრდა მათემატიკოსს თამაზ იაშვილს დატოვოს კათედრა მხოლოდ იმისათვის, რომ მან სიმართლე თქვა, დაახსიათა კათედრაზე ასისტენტად ასაყვანი აბუთიძე, როგორც სრულიად შეუფერებელი ამ საქმისათვის, როგორც აბსოლუტურად უცოდინარი, რომელიც „ცხრილის უბრალო ელემენტარულ ინტეგრალებსაც კი ვერ ამოგახსნიო“. თამაზ იაშვილის პრინციპული გამოსვლა კათედრის სხდომაზე ნაკარნახევია მეცნიერული კეთილსინდისიერების გრძნობით, მაგრამ „ბანძურ ხლართებში“ გახვეულ პროფესორ ნიკო კაკაბაძის კონსერვატიზმი ვერ ეგუება მას.

ასე ჩნდება კონფლიქტი კათედრის წევრსა და კათედრის მთელ კოლექტივს შორის. ინდივიდის სიმართლეს უპირისპირდება კაკაბაძის გავლენის ქვეშ მოქცეული მლიქვნელი ადამიანების სიმხდალე. და ამნაირად მეცნიერებისაკენ გზა ეხსნება კიდევ ერთ უღირსს. მწერალი ამ ფაქტზე ყურადღების ფიქსირებით სიმპტომატურად მიგვანიშნებს იმ ატმოსფეროზე, რომელიც სამეცნიერო წრეში სუფევს ზოგჯერ დისერტაციების დაცვის „ორგანიზაციასთან“ დაკავშირებით. შემთხვევითი არ არის, რომ ნოდარ დუმბაძის ზემოთ ხსენებულ ახალ ნაწარმოებში ერთი პერსონაჟი უარგონული გადაკრულობით რომ ამბობს „ცა და ქვეყანა, ძაღლი და მამაძაღ-“

ლი დისერტაციებს იცავსო. მეცნიერებას ადამიანები უჭმნიან და უტეხენ სახელს. რატომ უნდა აძლევდეს დისერტანტი თავის თავს უფლებას წარადგინოს სამეცნიერო საბჭოში საკანდიდატო თუ სადოქტორო დისერტაცია, რომელიც მისდამი წაყენებულ ელემენტარულ მოთხოვნებს არ აკმაყოფილებს?

აქ მამოძრავებელი ფაქტორი ლიბერალიზმია და პროტექციონიზმის მაგიურობის იმედებია. პრინციპულ, ობიექტურ, პირდაპირ და შეუვალ პოზიციას ამ სფეროში ზოგჯერ ცვლის ზერელე, კაზონური დამოკიდებულება ღირსეული, ნიჭიერი და საიმედო სამეცნიერო კადრების აღზრდის დიდმნიშვნელოვანი სახელმწიფოებრივი საქმისადმი. სად არის გამოსავალი? საითკენაა მიმართული ზოგად ასპექტში თამაზ იაშვილის კათედრაზე გამოსვლის მთავარი აქცენტი?

არა სიმპათია-ანტიპათია, არა პირადი ინტერესები და ვნებები, არამედ მაღალი მორალურეთიკური ღირსება, შრომა და მისი შედეგი, — აი კრიტერიუმი, რომლის წინაშე ყველა ადამიანური ცდუნება ბოლოს და ბოლოს უკან უნდა იხვედეს. ამ ვაგებით დაეა და კამათი მეცნიერებაში დებულებებთან და ფაქტებთან უნდა იყოს და არა პიროვნებასთან. სადისერტაციონაშრომის გარშემო მსჯელობა პირველ რიგში ყოველთვის თვით ნაშრომს უნდა ემყარებოდეს და არა იმ პირადულ განწყობილებას, რომელიც ამ ნაშრომის ავტორისადმი წინასწარ შეიძლება გვექონდეს შექმნილი. და თუ შრომის ღირსება ამცირებს პიროვნების ღირსებას და ან პირიქით, ეს იმ პიროვნების საფიქრებელი მანამ უნდა იყოს, სანამ იგი მსჯელობის საგანი გახდებოდეს. სწორედ ამგვარმა მიდგომამ უნდა აამაღლოს და გაზარდოს ავტორის პასუხისმგებლობა პირველ რიგში საკუთარი ღირსების წინაშე. თუ ეს მორალური მრწამსი არ დაედო მტკიცე საფუძვლად დისერტაციების დაცვის ამყამად ზოგან გაგრძელებულ პროცედურას, რომლითაც მეტწილად „შუბლმაგრები“ და არაკეთილსინდისიერები სარგებლობენ, მაშინ სულ მალე მეტად სამწუხარო შედეგებთან გვექნება საქმე.

ასეთი მომთხოვნელობის პირველი ფაზა კი სწორედ კათედრაზე ასპირანტის, ასპირანტობიდან ასისტენტის აყვანიდან უნდა იწყებოდეს. და აი აქ დაეკახა ახალგაზრდა ნიჭიერი თამაზ იაშვილს აბსოლუტურად სწორი პოზიცია აბუთიძის „ძალად გამეცნიერების“ ნიკო კაკაბაძისეულ მავნე ტენდენციას, მის „პროტექციონიზმს“, რომლის შედეგად მართლაც და აბუთიძის მსგავსი რამდენი უღირსებით არის დანაგვიანებული ჩვენი უმაღლესი სკოლა!

დღეს კაკაბაძე, დიდივე თუ ენკელაძე „ამეცნიერებს“ უცოდინარ, უქნარა და საქმოსან აბუთიძეს, ხვალ აბუთიძე მეცნიერებათა დოქ-

ტორის ტიტულს მიაკუთვნებს მასზე კიდევ უფრო უღირს არამაძეს, ზეგ არამაძე დაუნის ამ გვირგვინს დაჰკიდებს ვინმე არდიანს, მას ზეგ არდიანი — კვახაძეს, კვახაძე — უნდაძეს და ასე იგრიხება ბალისტიკური რაკეტების ეპოქაში ზოგჯერ „ცრუმეცნიერთა“ ბალასტური თოკები, რომლებითაც ცხოვრების მდინარეთა ნაპირებიდან მათ ერთმანეთი გაჰყავთ და გამოჰყავთ.

განა ამგვარი მოვლენების წინააღმდეგ არ ილაშქრებს მთელი თავისი ახალგაზრდული მგზნებარებით, გულწრფელობითა და შეუბოგრობით თამაზ იაშვილი? განა ამის გამო არ „დაისაჯა“ იგი? განა ამ „დასჯას“ თავისებური დასაბუთება არ მოუძებნა იასე დიდივემ ქვეშეცნეული, მაგრამ ჭეშმარიტებასთან სადღაც ახლო მდგომი ასეთი ფორმულით: „არავის არ უნდა კათედრაზე ჰქვიანი კაცი ჰყავდე... პერსპექტიულ კაცს, როგორც გველს, ისე იმორებეს“. განა იგივე იასე დიდივე არ ცდილობს თავისი პირადი ზრახვებისა და მიზნებისათვის, ჩაწიხლულ ახალგაზრდობაში“ კაკაბაძისადმი ზიხელი და შურისძიება ჩაიერგოს?!

მაგრამ თამაზ იაშვილი შორს დგას ქვენა და ბილწი ატავისტური გრძნობებისაგან, დაბეზღებისა და დასმენის ხერხის გამოყენებისაგან. იგი პირდაპირია, მაგრამ ხალასი, უკომპრომისო, წმინდა. „მე თქვენ ვინ გგონივართ!“ — მთელი ძალით ჰყვირის შეურაცხყოფილი ჭაბუკი დიდიძის მზაკვრული დარიგებების მოსმენის შემდეგ და სიმწრისაგან ორივე მუშტას ასევე მთელი ძალით დაჰკრავს მერხზე.

სამსახურიდან უსამართლოდ გაძევებული და თავმოყვარეობაშელახული ახალგაზრდა ადამიანის ბედი მწერალმა გურამ ფანჯიკიძემ საუკუნეებში გამობრძმედილ ჰუმანიზმისა და მეგობრობის გრძნობებს მიანდო. იგი მან ისევე ახალგაზრდა ადამიანის სუფთა გულს დაუკავშირა. ასე შემოდის ჩვენს ცნობიერებაში ნაწარმოების ფურცლებიდან ოთარ ნიჟარაძე, როგორც უმწიკვლო მეგობრობის, გაუმხელი სიკეთისა და რაინდული ვაჟაკობის განსახიერება. რომანში ოთარ ნიჟარაძე მწერლის მამხილებლური ტენდენციის მთავარი გამომხატველი ფიგურაა და ამდენად იგი ნაწარმოების ძირითადი სიუჟეტის განვითარებაში (თუ საერთოდ ამ ნაწარმოების ერთ სიუჟეტზე შეიძლება ლაპარაკი — ა. თ.) ყველაზე დადებით და უპირველეს როლს ასრულებს ნაწარმოებში.

ჩვენ გვზიზღავს ნიჟარაძის მშვიდი, დიდსულოვანი, ზოგჯერ ეგზალტირებული ბუნება. მისი ინტელექტუალური მიხვედრილობანი და სულიერი სიწმინდე, ცხოვრებისეული მახვილი

შევრძნებები და დაკვირვების უნარი, მეგობრობისადმი უზალო პატივისცემა და თანაგრძნობა. თამაზ იაშვილი ოთარ ნიჟარაძისათვის არა მხოლოდ უბრალოდ სკოლისდროინდელი განუყრელი მეგობარია, არამედ ის ნიჭიერი, პატიოსანი და კარგი მომავლის მქონე ახალგაზრდა, რომელიც ჩვენი ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ ბევრ ახალ აღმოჩენებს შემატებს თანამედროვე მათემატიკურ მეცნიერებას. პირველ რიგში ეს უდევს საფუძვლად მის მეგობრულ, უალრესად ჰუმანისტურ დამოკიდებულებას თამაზ იაშვილისადმი. სწორედ ამან იხსნა ეს უკანასკნელი მძიმე და ურთულესი სულიერი განსაცდელების ქამს სასოწარკვეთილებისა და დაღუპვისაგან.

✓ მაშასადამე, გურამ ფანჯიკიძემ ოთარ ნიჟარაძის სახით ძნელ და უიმედო ვითარებაში ჩავარდნილ გულგატეხილ იაშვილს გვერდით ამოუყენა ფიზიკურად და სულიერად ძლიერი, სპეტაკი თანატოლი, რომელიც თავისი გაბედულებითა და შემტევი ხასიათით ახერხებს თამაზის სიმართლისა და ადამიანური ღირსების დაცვას.

ოთარ ნიჟარაძეა, რომ ამხელს პროფესორ ნიკო კაკაბაძის ვერაგული მოქმედების ფარული ძაფების კავშირს მისი საყვარლის ვაჟიშვილთან, რაც გახდა მიზეზი იაშვილის ათვალისწინებისა და მის მიერ კათედრის დატოვებისა; ოთარ ნიჟარაძე უცხადებს კატეგორიული ტონით მეცნიერისათვის შეუფერებელ ქცევაში მხილებულ კაკაბაძეს: — „ნიჭიერ და პატიოსან კაცს უმუშევრად ვერ დავტოვებთ!“ — და ამით ამ ტონს და ამ სამართლიან მოთხოვნას მან ფართო რეზონანსი და ხალხის მრისხანების ძალა მიანიჭა; სწორედ ნიჟარაძე იძულებს დამფრთხალ კაკაბაძეს, უკან წაიღოს იაშვილის განცხადებაზე დადებული რეზოლუცია, ნაკუწ-ნაკუწად აქციოს იგი, რათა ვითომდა კეთილი კაცის პოზის შენარჩუნებით, ინსტიტუტში გადაიყვანოს მისგან შერისხული ასისტენტი; ნიჟარაძის წყალობით არის, რომ გამოყენებითი მათემატიკა ინსტიტუტში გადასულმა, ამ ინსტიტუტის დირექტორის აკადემიკოს დავით ბოცვაძის ყურადღებით მოხიბლულმა იაშვილმა „ბოლოსდაბოლოს იპოვა ის, რასაც ყოველი ფეხის ნაბიჯზე ეძებდა, იპოვა სიტბო, ყურადღება, სიწრფელე“ და „ახალგაზრდა მეცნიერი თავიდან ბოლომდე ჩაეფლო მათემატიკურ სამყაროში“.

სწორედ ოთარ ნიჟარაძე იცავს ღამე ქუჩაში მიმავალი ქალიშვილის ღირსებას ხულიგნების უტიფარი თავდასხმისაგან; ამავე დროს იგივე ოთარ ნიჟარაძე ვერ ურიგდება „ნიკოტინით აქოთებული ქალიშვილების“ მოდურ გატაცებებს, რომლებმაც სიგარეტი „თანამედროვეობის, ევროპელობის, ცივილიზაციის, კულტურისა და ინტელექტუალობის“ სიმბოლოდ აქციეს. ეს ოთარ ნიჟარაძე ახარისხებს ტყუილებს კატეგორიულად და ქვეშეცნეულად იქითკენ მიგ-

ვანიშნებს, თუ როგორ ექცევა ზოგჯერ ადამიანი ორპირობისა და მლიქვნელობის გარემოცვაში. ეს იგივე ოთარ ნიჟარაძე ააშკარავებს საქმოსანთა ფსიქოლოგიას და სულიერ ავლადიდებას, მილიციის გამომძიებლის უკანონო მოქმედებას და ანზორ ხელაძის დანაშაულის ბოროტმოქმედ ხასიათს, და, ბოლოს, ეს იგივე ოთარ ნიჟარაძე ეუბნება სიმართლეს პირდაპირ და ვაჟაკურად სიმართლის დამცველ თამაზ იაშვილს მისი საცოლის მედეა ზამბახიძის შესახებ, მაგრამ... „თურმე არავის არ სიამოვნებს სიმართლის მოსმენა“ და ამაში არც თამაზი აღმოჩნდა გამოწყობილი.

ასეთია, ძირითადად, ოთარ ნიჟარაძის სახის თანმიმდევრული განვითარების გზა. მაგრამ ეს გზა ნაწარმოებში მოულოდნელად წყდება, ისევე როგორც ახალ სამეცნიერო დაწესებულებაში თამაზ იაშვილის მიერ ხალხისთ და სიხარულით დაწყებული გზა. ამ დაწესებულებაში თამაზი ხდება თანამშრომელთა საოცარი უღისციბლინობის მოწმე. ამან ზოლოს თავი იჩინა დირექტორის რეფერენტის მიერ სამუშაო ოთახში დღისით, მზისით, სანადირო თოფის გასროლაში. მართალია, ამ გასროლას საბედნიეროდ რაიმე მსხვერპლი არ მოჰყოლია, მაგრამ სამაგიეროდ ამ ფაქტმა ძლიერ ააღელვა „მოხუცი და თმაგათეთრებული“ დირექტორი, კეთილშობილი მეცნიერი დავით ბოცვაძე. — „შეიძლება კაცი ჰკუიდან შეიშალოს. თოფი ინსტიტუტში! თოფს რა უნდა ინსტიტუტში. თანაც სროლა. ამას ვერ გადავიტან. არ გიკვირთ, კიდევ რომ ვარ ჩემს ჰკუაზე?“ („თვალი პატიოსანი“, გვ. 138). — ბობოქრობს იგი. და ბოლოს ყველაფერი იმით დამთავრდა, რომ რეფერენტი თავისი განცხადებით წავიდა დაწესებულებიდან.

მწერალმა ამ ფაქტის ფიქსირებით ქვეშეცნეულად მიგვანიშნა იმაზე, თუ რა სავალალო შედეგი მოაქვს ზოგჯერ მომთხოვნელობის, მოვალეობის, პასუხისმგებლობის გრძნობის დაკარგვასთან ერთად დანაშაულისათვის დასჯის ფორმების უგულვებელყოფას, წესრიგისა და დისციპლინის შერყევას. ასეთი ქვეშეცნეული, ირიბული მინიშნებები ნაწარმოებში ხშირად გვხვდება.

✓ ახალშერთული მეუღლის მედეა ზამბახიძის დალატით თამაზ იაშვილი „ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, არაფერი წმინდა არ ყოფილა ამ ქვეყანაზეო“ და მცდარად იხედება „საკუთარი პიროვნების არსებობის უაზრობაში“. თვითმკვლელობის ცდისაგან გადარჩენილი თამაზი ბოლოს თავს ანებებს ინსტიტუტს და თავის განუყრელ მეგობართან ოთარ ნიჟარაძისთან ერთად თბილისიდან სვანეთს მიემგზავრება. თვით ოთარიც იძულებით ტოვებს სტუდიაში სამსახურს და მძიმე სენით დაავადებული ერთხანს სიცოცხლის არარობაზე ფიქრობს.

ნაწარმოების ტექსტიდან ლოგიკურად გამო-

7

დის დასკვნა, რომ ამ ორი ნიჭიერი, მართალი, პრინციპული და პატიოსანი ახალგაზრდის სა-
 მოღვაწეო ასპარეზიდან ასე ნადრევად გასვ-
 ლა მათ მარცხს, მათ კეთილშობილურ მისწრა-
 ვებათა ფრთების შეკვეცას ნიშნავს. მაგრამ ეს
 მარცხი სრულიადაც არ არის გამოწვეული ამ
 დადებითი გმირების ჩვენს სინამდვილეში გა-
 ბატონებულ სოციალურ-პოლიტიკურ სისტე-
 მასთან წინააღმდეგობითა და დაპირისპირებით.
 მათი იდეალები ამ სისტემის კანონზომიერებიდან
 გამომდინარე იდეალებია და ამიტომ ორივე შე-
 ხარის ამ ცხოვრებას, ამ სინამდვილეს. მაგრამ
 ცხოვრების სინამდვილის ზოგიერთი უკუღმარ-
 თობანი და მოუწესრიგებლობანი, ზოგიერთი
 ადამიანის ფსიქიკასა და ურთიერთობაში გამე-
 ფებული ყალბი მანერები და ფორმები დროე-
 ბით ხელს უშლის მათ თავიანთი დიდი მიზ-
 ნების განხორციელებაში. ამიტომ მათი ცხოვ-
 რების ბიოგრაფია დასრულებული არ არის ნა-
 წარმოებში. სათქმელი და სამოქმედო მათ ბევ-
 რი რამ დარჩათ. ამაშია რომანის ეპილოგის
 მთავარი აზრი.

და თუ ეპილოგს, როგორც ეს მიღებულია სა-
 ერთოდ, მოქმედების, გმირის ცხოვრების ისტო-
 რიის ხელახალი დაწყების მანიშნებელ კომპო-
 ზიციურ ხერხად მივიჩნევთ, მაშინ სოციალის-
 ტური რეალიზმის პრინციპებიდან გამომდინარე
 ეს მოქმედება უნდა გაგრძელდეს და ორი საყ-
 ვარელი მეგობრის სახე უნდა დასრულდეს ბო-
 ლომდე მათი იდეალების სრული გამარჯვებით.

ამის საწინდარი რომანის ამ ნაწილშია მოცე-
 მული. ფრანგი მეცნიერების მიერ იუგოსლავე-
 ლი ოთხი ფიზიკოსის სისხლის გათეთრების
 სენისაგან სავსებით განკურნების ფაქტი თავის-
 თავად მეტყველებს ოთარის განკურნების პერ-
 სპექტიულ შესაძლებლობაზე. რაც შეეხება თა-
 მასზე, იგი ხომ დროებით „ცოტა ხნით“ გაეცალა
 აქაურობას, „სანამ ჭორები და მითქმა-მოთქმა
 მიწყდებოდა“. ამიტომ, მის მიერ თვითმკვლე-
 ლობის ცდის წინა წუთებში მიღწეული ურთუ-
 ლესი მათემატიკური აღმოჩენა გადაუდებლად
 მოითხოვს ამ აღმოჩენის აღიარებას და მისი ტა-
 ლანტის შესახებ რომანის ამ ნაწილში მიმოფან-
 ტულ მსჯელობათა შემდგომში მხატვრულ
 ხორცშესხმას და დადასტურებას. მაშინ, ორივე
 ნაწილის ერთად შეერთებისას, მთელ წიგნს
 სრული უფლება ექნება მწერალს ეპიგრაფად
 წარუმიღვაროს ერთი ასეთი პოეტური გამო-
 ნათქვამი:

არა და არა! ჭრელ ნიღაბ-ქურჭში
 ნურავინ იგრძნობს თავს კმაყოფილად.
 აანთეთ ყველგან სიმართლის შუქი
 და მაშინ ნახავთ, ვინ რა ყოფილა!

ეს სურვილი და ყოველივე ზემოთქმულა
 იმას როდი ნიშნავს, რომ „თვალი პატიოსნის“
 9. „მნათობი“, № 6.

გამოქვეყნებული ნაწილი უნაკლო და უშეცდო-
 მო იყოს. არა. მას აქვს მთელი რიგი მხატვრულ-
 კომპოზიციური და სხვა ხასიათის ნაკლოვანება-
 ნი, რომელთაგან ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია აქ
 გამოვყოთ, ჩვენი აზრით, ასევე რამდენადმე
 არსებითი და ყველაზე ნიშნეული.

უპირველესად თამაზ იაშვილის სახის შესახებ.
 მწერალს იგი ნაწარმოების მთავარ მოქმედ
 პირად ჰყავს გამოყვანილი. მოქმედება ნაწარ-
 მოებში იწყება და მთავრდება ამ პერსონაჟის
 ქცევით, მოქმედებით, გარემო სინამდვილისად-
 მი მისი დამოკიდებულებით. მაგრამ, შედარე-
 ბით იმ დიდ იდეურ-ესთეტიკურ ფუნქციასთან,
 რომლის გამოხატვაც დაკისრებული აქვს მას,
 თამაზის პიროვნება ნაწარმოების ფურცლები-
 დან ყოველთვის როდი მოჩანს ისე მონოლითუ-
 რად და მტკიცედ, როგორც ეს მის შემტევ ბუ-
 ნებას და ცხოვრებაში არჩეულ ძნელ გზას უნ-
 და შეეფარდებოდეს.

გარდა იმისა, რომ იგი ფიზიკურად სუსტია,
 ამავე დროს მეტწილად გამოიყურება როგორც
 მხოლოდ ლამაზი მეოცნებე, თავის უჩვეულო
 მეხსიერებაში მათემატიკურ ციფრებზე ფანატი-
 კურად შეყვარებული ახალგაზრდა, რომელიც
 ცხოვრების სიძნელებთან ბრძოლისათვის სრუ-
 ლიად არ არის მომზადებული. მას დაბნეულო-
 ბა, უცნაურობანი და ხასიათის შინაგანი წინა-
 აღმდეგობანი უფრო ახასიათებს, ვიდრე ნების-
 ყოფის სიძლიერე. ამიტომ მისი ცხოვრება მის
 სურვილებს არ შეესაბამება. რა არის ამის მი-
 ზეზი?

„თამაზ იაშვილს ნიჭიც საკმარისზე მეტი
 ჰქონდა და ნებისყოფაც, — ვკითხულობთ რო-
 მანში. — ოღონდ მეცნიერული ნებისყოფა.
 მას შეეძლო თვეების განმავლობაში დღედაღამე
 გაესწორებინა რომელიმე მათემატიკური პრობ-
 ლემის გადასაჭრელად, სამაგიეროდ ბრძოლა არ
 შეეძლო, ბრძოლა, რაც ასე საჭირო ყოფილა
 ცხოვრებისათვის“ (გვ. 43). ეს ჩვევა და უნარი
 კი განსაკუთრებულად აუცილებელია სწორედ
 თამაზის ტიპის პიროვნებისათვის.

სიმართლის, პატიოსნების, პრინციპულობის,
 პატივმოყვარეობის დაცვა და ამ გზით საკუთა-
 რი ღირსების შენარჩუნება, ნიჭის განვითარება
 და დასახული მიზნის მიღწევა შეუძლებელია
 მხოლოდ ოცნებით (რა რომანტიკულიც არ უნ-
 და იყოს ის), მხოლოდ საკუთარ, ინდივიდუა-
 ლურ „მეში“ მომწყვდევით, მხოლოდ ერთ ადა-
 მიანთან მეგობრობით. სხვებისაგან კი თამაზი
 აბსოლუტურად გარიყულია. „მას საშინლად
 ღლიდა და აღიზიანებდა, — წერს მწერალი, —
 უამრავ ადამიანთან, უამრავ განსხვავებულ ხა-
 სიათთან ურთიერთობა“ (გვ. 15-16). სხვა ადგი-
 ლას ეს აზრი მწერლის მიერ უფრო კონკრეტუ-
 ლად არის გამოხატული. „მას არ შეეძლო მრავ-
 ვალ ადამიანთან ურთიერთობა, ამისათვის თა-
 მას არც ენერგია ჰქონდა და არც სურვილი“

(გვ. 42). უამრავი ადამიანი უეჭველად ქმნის უამრავ განსხვავებულ ხასიათს და მათთან ურთიერთობა უბრალოდ ადამიანური მოვალეობაა, მაგრამ სულ სხვა საქმეა, თუ მას არ ჰქონდა სურვილი ახლო ყოფილიყო უამრავ სულმდაბალ, მხდალ, გაიძვერა ადამიანთან, რამაც განაპირობა კიდევ თამაზის ინსტიტუტიდან წასვლა.

ამის გარეშე, თუ მწერლის ზემოთ მოტანილ ფრაზებს დავემყარებით, განა შეიძლება რომელიმე ინსტიტუტში მუშაობდე და „უამრავ განსხვავებულ ხასიათთან“, უამრავ ადამიანთან კონტაქტი არ გქონდეს? დაკარგო ან საკუთარი სურვილით თავისთავში ჩაკლა ეს უნარი — ნიშნავს მოწყვეტა ადამიანთა კოლექტივს, ხოლო კოლექტივიდან მოწყვეტა პიროვნებას ყოველთვის უქადის გარდუვალ მარცხს.

ის ფაქტი, რომ თამაზმა არ იცოდა, მიუხედავად კათედრაზე ერთად მუშაობისა (და კათედრაზე იგი აყვანილი იქნა ინსტიტუტის დამთავრებისთანავე) კათედრის „არცერთი თანამშრომლის“ — თვით გამგისაც კი — „სახელი და გვარი“, ხოლო ამავე დროს მისი „ძლიერი მენსიერება“ ერთბაშად „იტვირთებოდა სტუდენტების სახეებით, სახელებით და გვარებით“. მოწმობს, რომ ის ერთგვარ ქედმაღლურ, არაკოლეგიალურ, მედიდურ დამოკიდებულებას იჩენდა კათედრის ხელმძღვანელობის, მისი წევრების მიმართ. ამ ბრალდებისაგან თავს იაშვილს ვერ იხსნის მწერლის ასეთი რემარკული განმარტება: „უცნაურ საქციელს კათედრაზე პირველად მეტიჩრობად, პოზად უთვლდნენ, მაგრამ მალე მიხვდნენ, რომ იაშვილი არ პოზიურობდა. უცნაურ ახალგაზრდას თითქოს ალლო ჟუდეს. მას თავისი უშუალო საქმის გარდა არასდროს არაფერს არ ავალებდნენ“ (იქვე). ეს ჩანს რომანის პირველი ფურცლებიდანვე პროფესორ დავით თავზიშვილის სიტყვებიდან: „კვლევითი მუშაობისათვის ამდენ პირობას ვიქმნით“. — ეუბნება იგი თამაზს.

მამასაღამე, მის ნიჭს კათედრაზე აფასებდნენ, ანგარიშს უწევდნენ, ალღოს უღებდნენ და ხელს უწყობდნენ. მით უფრო ასეთ ვითარებაში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მას მოეთხოვებოდა კათედრის კოლექტივთან უფრო ლოიალური დამოკიდებულება.

ასევე არაფრით არ არის გამართლებული თამაზის, როგორც პედაგოგის, ლექტორის საქციელი, აღწერილი მეექვსე თავში. სასწავლო წლის ბოლოს, სამუშაოდ სხვაგან გადასვლის წინა დღეს, თამაზს დანიშნული აქვს განმეორებითი გამოცდები ჩამორჩენილ სტუდენტებთან. პროტექციონიზმისა და გამოცდებისათვის სტუდენტების მოუმზადებლობისადმი გულისწყრომის ნიშნად იგი მიუტყვევებლ თავშეუკავებლობას იჩენს აუდიტორიაში, სადაც სტუდენტი ახალგაზრდობის მთელი ჯგუ-

ფია მოგროვილი „უნამუსოებო, უთავმოყროებო! იყვირა უტებ საშინელი ხმით, ფეწვამოვარდა და გიორგაძეს (ეს ის სტუდენტი რომელზედაც მას „დახმარება“ თხოვეს ა. თ). სილა გააწნა“ (იქვე, გვ. 92). ეს ფიქტური შეურაცხყოფის მეთოდის უხეშ ფორმში გამოყენების მეტად შეუფერებელი გამოხატულებაა, რაც არ შეიძლება ამ გმირის დხასიათებისას ყურადღების გარეშე დავტოვოთ.

ასეთი ეპიზოდები და ადგილები რაზდენად მე ჩრდილს აყენებს თამაზის სახის მხატვრულ დამაჯერებლობას, კათედრიდან და თბილისიდან მისი წასვლის, და თვით თვითმკვლელობის მოტივებს, ეს გარემოება მწერლისაგან მოითხოვს მის შემდგომ დახვეწას იდეურ გამიზნულობასთან პერსონაჟის ქცევისა და ხასიათის ბუნებრივი შეფარდების თვალსაზრისით.

რომანში არის მწერლის მხატვრული აზროვნების, მისი უტყუარი ნიჭის დამადასტურებელი მთელი რიგი საუცხოო, ორიგინალურად მოფიქრებული ადგილები და პასაჟები, შედარებები და გამოთქმები, მოსაზრებები და მიხედვრები, ზომიერი იუმორის ნიშნები და მაგალითები. მიუხედავად ლაფსუსებისა, ავტორის განსწავლულობას მოწმობს ურთულეს ამოცანათა სფეროში თამაზის ოცნების ესოდენ თავისუფალი და ლაღი ნავარდი, გონების, ინტუიციის სამყაროში ციფრებთან მისი გასაოცარი გამუდმებითი ლიცილიცი, თითქოს იგი დაბადებულა მხოლოდ ამ ციფრებისათვის, მხოლოდ მეცნიერებისათვის.

აი, ზის თამაზი თავის ბინის ძველ სავარძელში თვალედახუჭული და — „უტებ სადღაც შორს, ჰორიზონტზე, ციფრები ისე წამოშალნენ, თითქოს ვიღაც მონადირემ უთვალავი ჩიტი წამოაფრინაო. ციფრები ჩიტის გუნდებივით მოფრინავდნენ. თვითუღ გუნდში რამდენიმე ათასი ციფრი მაინც იყო. თამაზი ყოველ მათგანს ხედავდა, ეალერსებოდა, ეფერებოდა. თეთრი ციფრები მოფრინავდნენ და მოფრინავდნენ, ერთმანეთს ეწეოდნენ, ერთმანეთში ირეოდნენ. მერე კვადრატებად, კუბებად, მეათე ხარისხებადაც კი იკუმშებოდნენ, მერე ისევ იშლებოდნენ და სადღაც მიისწრაფოდნენ“ („თვალი პატიოსანი“, გვ. 20).

აქ მშვენივრად არის ნაჩვენები თამაზის ნიჭის გასაოცარი და უმაგალითო სტიქია! ან ავიღოთ რომანის დასასრულს, მის ეპილოგში სვანეთის მთიან გზებზე ერთ-ერთი სამხედრო ნაწილის სამარშო მგზავრობის აღწერა. შეუძლებელია ერთი წაკითხვისთანავე მესხიერებაში ღრმად არ ჩაგებეჭდოს ამ მგზავრობის სურათი, რაც გადმოცემულია სულ უბრალო, მაგრამ ჭეშმარიტი მხატვრის თვალთ დანა-

ხული მეტად ორიგინალური შედარებით: „უზარმაზარი კლდით გადახურული მოსახვევიდან ასეული ისე გამოდიოდა, როგორც გვირაბიდან მატარებელი გამოდის ხოლმე“ (იქვე, გვ. 278).

მაგრამ მთელს რომანში შესამჩნევად იგრძნობა მსჯელობითი ელემენტების სიჭარბე, პუბლიცისტური ტონი და სიმახვილე, რაც მხატვრულ ჩვენებას ზოგჯერ ლოგიკურ მტკიცებად ცვლის. ეს განსაკუთრებულად იგრძნობა პირველ თავში, სადაც პროფესორ დავით თავზიშვილისა და თამაზ იაშვილის დიალოგია აღწერილი ამ უკანასკნელის კათედრიდან წასვლის თაობაზე. „მართალი და პატიოსანი გულის პროფესორი იტანჯებოდა“. — ვკითხულობთ აქ ერთგან. „მართალი არ იყო და ასე იმიტომ იტანჯებოდა“. — ნათქვამია მეორე ადგილას. „თავზიშვილი იტანჯებოდა, საკუთარ სინდისს ებრძოდა“. — სწერია მესამეგან. „ახლა კი გულწრფელად სწუხდა, რომ უშუალოდ მონაწილეობდა. მის ყოველად უსამართლო გაძევებაში“ (იქვე, გვ. 14).

თამაზ იაშვილის კათედრიდან გაძევების უსამართლობა თვით მოქმედებაში, დიალოგში უნდა ჩანდეს (და ჩანს კიდევ) და ავტორის დამატებითი მსჯელობა ცნებითი კატეგორიებით კი არ ამალღებს ამ ეპიზოდის მხატვრულ-ემოციურ იერს, არამედ ამცირებს და ადაბლებს მას. ამასთან ზედმეტად მოჩანს დავით თავზიშვილის პატიოსნებასა და სინდისის ქენჯნაზე ლაპარაკი, მაშინ როდესაც ეს პატიოსნება მხოლოდ სიმხდალით არის გამოხატული. პატიოსნება განუყრელია პრინციპულობისაგან, ხოლო სინდისის ქენჯნა პატიოსნებისაგან. მხდალსა და ლაჩარს ამის შეგრძნება რომ ჰქონდეს, მის არსებაში მაშინ ვერ დაისადგურებდა ეს თვისება. აქედან გამომდინარე, თუ პროფესორ დავით თავზიშვილს პრინციპულობა აკლია, მაშინ მას არც სინდისის ქენჯნა უნდა აწუხებდეს იმდენად, რომ მწერლის ასეთი ხშირი რემარკებით მდგომარეობის შემსუბუქება იყოს საჭირო.

თავისთავად ნაწარმოების პუბლიცისტურ-მსჯელობითი ტონი შესანიშნავად ეფარდება მის მამხილებლურ-კრიტიკულ პათოსს და ორგანულად არის შერწყმული რომანის საერთო სულისკვეთებასთან.

ნაწარმოებში გვხვდება პირობითობასა (საათების ერთობლივი გაჩერება), შემთხვევითობებსა და ბედისწერის პრინციპებზე აგებული ადგილები და პასაჟები, რომლებიც ზოგჯერ ბუნებრივად არ ექსოვება მის მხატვრულ-კომპოზიციურ ქსოვილს. მაგალითად, მეთორმეტე თავში ჩართული მეორე მოთხრობა გრიგოლისა და დავითის ურთიერთშემთხვევით შეხვედრებსა და ზოლოს დავითის მიერ „მოსკვირით“ გრიგოლის გატანის შესახებ არავითარ

კავშირში არ არის მთელ მის არქიტექტონიკასთან, მის ძირითად სიუჟეტურ ხაზთან.

საერთოდ ნაწარმოებში ნაკლებად იგრძნობა სიუჟეტური ხაზის განვითარებას ერთი გარკვეული მიმართულება. იგი ნაწილობრივ „დესიუჟეტისაციის“ თეორიის ერთგვარ გამოხატულებადაც კი გვევლინება, მიუხედავად იმისა, რომ პროლოგს ეპილოგთან გარკვეული შინაგანი კავშირი აქვს, ნაწარმოებში ცალკეულ პასაჟები თითქოს ცალკეულ დაუმთავრებელ სიუჟეტებს ქმნიან. ამბები, აიტუაციები და მოვლენები ზოგჯერ რაღაც ბუნდოვანებისა და გაურკვევლობის ბურუსით იბურებიან და დეტექტივისებრ სახეცვლილებებს განიცდიან, რის გამო ძნელი ხდება გაგება, რა ძალა წარმართავს საზოგადოების განვითარებას, აღამიანების ბედს. სრულიად მიუღებელია ავადმყოფოთარის აზრები ამ ბედის შემთხვევითობაზე დამყარებისა და დასახული მიზნისაკენ ლტოლვის, მაზნისათვის ბრძოლის თუ კეშმარიტების ძიების უსაფუძვლობის შესახებ.

ასევე რამდენადმე გაზვიადებულად არის წარმოდგენილი ჩვენი სინამდვილის ზოგიერთი უარყოფითი მხარე. მეორე თავში ოთარი ასეთი ალეგორიულობით ეუბნება თამაზს: „... გინახავს, შუაგულ ჭაობში ერთადერთ ფოთოლზე შებობღებული ბაყაყი გაუთავებლად რომ ყიყინებს? — მინახავს, — ღიმილით დაუკრა თავი თამაზმა... — ჰოდა, აბა რას მაწვალე. იმ ბაყაყმა რაც უნდა იყიყინოს, საბოლოოდ მაინც ისევ ჭაობში უნდა ჩახტეს.“ („თავლი პატიოსანი“, გვ. 33). გარდა იმისა, რომ აქ შემარიგებლური პოზიცია ჩანს, „ერთადერთ ფოთოლზე შებობღებული ბაყაყის“ ალეგორია ასოციაციით მართლის პირში მთქმელ თამაზს მოგვაგონებს, ხოლო ჭაობი გარემოს, რომელშიაც თამაზს უხდება ცხოვრება. მაშასადამე, გამოდის, რომ თამაზის მსგავსი გულწრფელი აღამიანები ირგვლივ მატყუარებისა და თვალთმაქცების „ჭაობით“ არის შემოგარსული და რამდენიც არ უნდა ილაღადოს მან სიმართლეზე, ბოლოს მაინც „ისევ ჭაობში უნდა ჩახტეს“. ეს ცალკეული მახინჯი მოვლენების ერთგვარი ტიპური განზოგადებაა, რასაც თვით მწერალი აქარწყლებს თავისივე ნაწარმოებში აკადემიკოს დავით ბოცვაძის, ყურნალისტ ოთარ ნიჟარაძის და სხვ. მიმზიდველი სახეების, მათი პირდაპირობისა და გულითადობის რეალისტური ჩვენებით. და განა ცოტაა ასეთები ჩვენს სოციალურ გარემოში?

* * *

რას გვიჩვენებს არსებული ლიტერატურული ფაქტებისა და მასალების ზოგადი ანალიზი?

უპირველეს ყოვლისა, იგი მოწმობს, რომ უკანასკნელ ხანებში ჩვენს ლიტერატურაში გაძ-

ლიერდა სინამდვილის უარყოფითი, მახინჯი მხარეების მხილვების, მათდამი კრიტიკული, შეურიგებელი დამოკიდებულების ტენდენცია. ასეთი ტენდენცია შეინიშნება საერთოდ ბოლო დროის ჩვენს მრავალეროვან საბჭოთა ლიტერატურაში. თავისთავად ეს გარემოება დამაფიქრებელია მისი სოციალური საფუძვლების თვალსაზრისით, მაგრამ იგი არანაკლებ დამაფიქრებელია მისი ნეგატიურობის, უკიდურესობის, გადაჭარბებული ცალმხრიობის იაფფასიანი პოპულარიზაციის მოპოვების ცდების თვალსაზრისითაც. ამიტომ კრიტიკული პათოსის ზემოგანხილული ნიშნები და ტენდენციები ბევრ ურთიერთსაწინააღმდეგო ფიქრებისა და აზრების აღძვრასთან ერთად გადაუღებლად აყენებს მათ ერთგვარ თეორიულ განზოგადებათა აუცილებლობის საჭიროებას, იმ მცდარ შეხედულებათა გადაჭრით უარყოფისა და უკუგდების საჭიროებას, რომლებიც, ნებით თუ უნებლიეთ, შიმართულია სოციალისტური რეალიზმის ნაცადი პრინციპების შერყევითა და შესუსტებისაკენ.

50-იანი წლების დამდეგიდან არაერთხელ ყოფილა ცდა ჩვენს ლიტერატურულ პრაქტიკაში კრიტიკული ელემენტების მეტწილად გამოჩენა გამოყენებინათ საბჭოთა ლიტერატურის შემოქმედებით მეთოდად კრიტიკული რეალიზმის აღიარების არგუმენტად. ერთხანს დისკუსიებიც კი იმართებოდა ამ პრობლემის გარშემო საკავშირო პერიოდული ლიტერატურული პრესის ფურცლებზე. ზოგიერთმა (მაგალითად, მ. პარხომენკომ) „საბჭოთა კრიტიკული რეალიზმის“ ტერმინის შემოღებაც სცადა. თავისთავად თვით საკითხის ამ ასპექტით დაყენებაშიც კი მკაფიოდ აჯანყდება, თუ საიტყენ არის გადახრილი დამიზნების წერტილი. ამ შემთხვევაში საქმე ეხება საბჭოთა ლიტერატურის სასიცოცხლო ინტერესებს, მის ძირითად საყრდენ საფუძვლებს, ლიტერატურის პარტიულობის ლენინური პრინციპებისა და სოციალისტური რეალიზმის მოთხოვნების შეცვლას, რასაც ვერასოდეს შეუძრვდება ჩვენი პარტია, ხალხი, სახელმწიფო. სოციალისტური რეალიზმი იყო და რჩება არა მხოლოდ მრავალეროვანი საბჭოთა ლიტერატურის, არამედ მსოფლიო მასშტაბით მთელი პროგრესული ლიტერატურის განვითარების ქვაკუთხედით. „უნაპირო რეალიზმის“ გაროდისეულმა თეორიამ სრული კრახი განიცადა. ეს ერთხელ კიდევ მთელი სიცხადით არის აღბეჭდილი სსრკავშირის მწერალთა კავშირის მეხუთე ყრილობისადმი საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მისაღებაში, თვით ყრილობის მასალებსა და რეზოლუციაში.

კრიტიკული რეალიზმის არსი, როგორც ცნობილია, მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ოპოზიციონი ედგა ექსპლუატატორულ საზოგადოებრივ წყობილებას, რევოლუციამდე არსებულ სოცი-

ალურ-პოლიტიკურ სისტემას. არსებული სინამდვილის ხალხის ინტერესებიდან გამომდინარე მწერლისეული დაუნდობელი კრიტიკა მკითხველს ლოგიკურად განაწყობდა ამ სინამდვილის წინააღმდეგ, აღძვრდა მასში გაბატონებული სოციალური სისტემის უარყოფის იდეალს, რაც თავის მხრივ პროგრესულ როლს ასრულებდა თვით ამ ხალხის რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეებით აღზრდისა და დარაზმვის საქმეში.

რევოლუციამდელი კაპიტალისტურ-მემამულური ეპოქის მოწინავე ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი ეს არსებითი ნიშანი ზოგიერთს სურს მექანიკურად გადმოიტანოს სოციალიზმის ეპოქის ლიტერატურაშიც და ამ დროის ნაკლოვანებათა კრიტიკას მიანიჭოს იგივე ფუნქცია და რეზონანსი, რაც მას ჰქონდა ძველად, კლასობრივ საზოგადოებაში ანტაგონისტურ წინააღმდეგობათა გამწვავების შედეგად.

ასე, მაგალითად, ავსტრიელი ჟურნალ ფიშერი თავის წიგნში „ხელოვნება და თანაარსებობა“ ცდილობს თეორიულად დაასაბუთოს კრიტიკული რეალიზმის მსგავსად თანამედროვე კონკრეტულ-ისტორიული სინამდვილისადმი სოციალისტური რეალიზმის ოპოზიციურობის კანონზომიერებითი ხასიათი. შემოქმედის სულიერი ელიტა, ფიშერის აზრით, ყოველ ეპოქაში მუდამ კონფლიქტშია არსებულ სინამდვილესთან, გაბატონებულ სოციალურ-პოლიტიკურ სისტემასთან და ამ მხრივ გამონაკლისს არც სოციალიზმის ეპოქა წარმოადგენს. ასეთივე აზრებს ვხვდებით დასავლეთ ევროპის რეაქციული ფილოსოფიისა და სოციოლოგიის ზოგიერთი წარმომადგენლის (ჰერბერტ მარკუზეს, თეოდორ ადორნოს და სხვ.) შრომებში. ეს გარემოება, ბუნებრივია, გადაჭრით მოითხოვს კრიტიკული და სოციალისტური რეალიზმის ურთიერთდამოკიდებულების პრინციპული საკითხების სწორ გარკვევას, ჩვენი ლიტერატურის შემდგომი განვითარების თეორიულ-ესთეტიკური გზების სწორ გაშუქებას. რა თქმა უნდა, ამ წერილს სრულიად არა აქვს პრეტენზია თუნდაც მიახლოებით გადაჭრას ესოდენ რთული პრობლემური საკითხები. მისი დანიშნულება მათი მხოლოდ დასმისა და აღძვრის მიზნებით არის შემოსაზღვრული.

იბადება კითხვა: რჩება თუ არა რაიმე სახით ჩვენი ლიტერატურის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე კრიტიკული რეალიზმის ნიშნები იმ უარყოფითისა და სიმახინჯის წინააღმდეგ საბრძოლველად, რომლებიც არა თუ არსებობენ ჯერ კიდევ ცხოვრებაში, არამედ, სამწუხაროდ, ზოგჯერ ვითარდებიან კიდევ.

ჩვენი აზრით, კრიტიკული რეალიზმის ნიშნები და ელემენტები არ შეიძლება საცხებით უკუგდებული და განდევნილი იქნეს ჩვენი საზოგადოებრივი ურთიერთობის, ჩვენი ლიტე-

რატურის განვითარების არც დღევანდელი საფეხურიდან და ისინი შერწყმულა და შეთავსებული უნდა იქნენ სოციალისტური რეალიზმის მეთოდთან ისევე, როგორც ეს გვქონდა 1930-იან და 40-იანი წლების საბჭოთა ლიტერატურის პრაქტიკაში, მ. შოლოხოვის, ა. ფადეევის, პ. პავლენკოს, ლ. ქიაჩელის, კ. გამსახურდიას, კ. ლორთქიფანიძის, პ. კაკაბაძის, დ. შენგელაიას, ა. მირცხულავას და სხვ. ამ პერიოდის შემოქმედებით პრაქტიკაში. სოციალისტურ რეალიზმთან კრიტიკული რეალიზმის ელემენტების—კრიტიკული, მამხილებლური ტენდენციის შერწყმა და შეხამება დღესაც უნდა ხდებოდეს ისე, რომ პირველს ყოველთვის ჰქონდეს გაბატონებული, ჰეგემონიური ხასიათი. რატომ ვამბობთ „დღესაც“ და რას ნიშნავს „გაბატონებული, ჰეგემონიური ხასიათი“?

„კრიტიკული რეალიზმის ტრადიციები, — წერს პროფ. ლ. ტიმოფეევი თავის წიგნში „საბჭოთა ლიტერატურა“. — უკუვადებული კი არ არის, არამედ მემკვიდრეობად მიღებულია სოციალისტური რეალიზმის მეთოდის მიერ. მაგრამ ისინი მასში შედიან ორგანიულად და არა გათიშულად, როგორც დამოუკიდებელი ლიტერატურული მიმდინარეობა“ (იხ. დასახელებული წიგნი, — მეთოდი, სტილი, პოეტიკა, 1964, გვ. 87). აქ სავსებით სწორად არის დასახელებული კრიტიკული და სოციალისტური რეალიზმის ურთიერთობის გადაჭრის ძირითადი პრინციპი.

„კრიტიკული რეალიზმის განვითარების სტიმული ინდივიდუალიზმია“. — მიუთითებს ერთ თავის ადრინდელ სტატიაში „კრიტიკული და სოციალისტური რეალიზმის ურთიერთობის საკითხისათვის“ პროფ. დ. ბენაშვილი — ამის საპირისპიროდ სოციალისტურმა რეალიზმმა თავის ჰეგემონიულ იდეალად აქცია „კოლექტივიზმის დიადი გრძნობა“. „ხელოვანში ამ გრძნობის პოზიციებიდან, — წერს დ. ბენაშვილი, — უნდა განიღვინოს ადამიანის შეგნებაში ჯერ კიდევ არსებული ინდივიდუალიზმის ნაშთები“ (დემიტრი ბენაშვილი, ლიტერატურული ძიებანი, 1952, გვ. 268).

მამასადამე, სანამ ადამიანთა შეგნებაში ინდივიდუალიზმის ნაშთები არსებობს (დღეს კი მათი არსებობა, ვფიქრობთ, უდავოა), სოციალისტურ რეალიზმში კრიტიკული რეალიზმის ელემენტების არსებობაც გამართლებულად უნდა მივიჩნიოთ. მაგრამ რამდენადაც ჩვენს ქვეყანაში ინდივიდუალისტური მიდრეკილებანი კოლექტივიზმის დიად გრძნობას უნდა ექვემდებარებოდნენ, მასში უნდა გარდაისახონ და განიბნენ, ბუნებრივია, კრიტიკული რეალიზმის ელემენტები უნდა დაექვემდებარონ სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებსა და კანონზომიერებებს, მათ ჰეგემონიურ, გაბატონებულ პოზიციებს.

როგორც ცნობილია, პირველ რიგში ეს ნიშნავს ცხოვრებაში არსებული მწვავე კონფლიქტების, უარყოფითი და დადებითი მოვლენების სიმართლით გამოსახვასთან ერთად დადებითის გარდუვალად გამარჯვების ჩვენებას, მისი პერსპექტიული ზრდისა და განვითარების ჩვენებას, ისე, რომ იგი ხელს უწყობდეს ჩვენი ქვეყნის სოციალ-პოლიტიკური სისტემის, ჩვენი სახელმწიფოებრივი წყობილების შემდგომ განმტკიცებას, მკითხველთა ფართო მასების აღზრდას საბჭოთა სამშობლოსადმი ერთგულების სულისკვეთებით, ყველა იმ უარყოფითისა და სიმახინჯის აღმოფხვრის სულისკვეთებით, რომლებიც ხელს უშლიან ჩვენი საზოგადოების წინსვლას დასახელებული საბოლოო მიზნისაკენ. ამ გაგებით, ჰეგემონიური საბჭოთა მწერლის მსოფლმხედველობა შეუთავსებელია საბჭოთა სინამდვილისადმი მის ოპოზიციურ დამოკიდებულებასთან.

მაგრამ მწერალთა ერთი ნაწილი ჯერ კიდევ არ არის მტკიცედ გარკვეული იმაში, თუ როგორ გამოსახოს დადებითი ტენდენციები ზრდისა და განვითარების პერსპექტივაში, ისე, როგორც იგი ნამდვილად არის და ჩანს დღეს ცხოვრებაში, თუ ამალღებულად, ხელოვნებით, განზოგადებით ფორმებში? ხომ არ უქმნის ეს ამალღებულობა რაიმე საფრთხეს მწერალს, ხომ არ ნიშნავს ეს ცხოვრების შელამაზებულად, იდეალიზირებულად გამოსახვას? აკი ამ ბრალდებით, თითქოსდა განზრახ გამოგონებისა და ცხოვრების განზრახ შელამაზების ბრალდებით მიჰქონდათ იერიში ამ რამდენიმე ხნის წინათ სოციალისტური რეალიზმის წინააღმდეგ?

პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ ცხოვრების შელამაზებული გამოსახვა მისი ყალბი გამოსახვაა და მას მართლაც არაფერი აქვს საერთო ნამდვილ ხელოვნებასთან. აქ ცნების უბრალო აღრევასთან გვაქვს საქმე. ამალღებულობა თავისთავად გამორიცხავს შელამაზებულობას, რადგან პირველ რიგში იგი მხატვრულ დამაჯერებლობას ნიშნავს, ხოლო იქ, სადაც მხატვრული დამაჯერებლობა და სიმართლეა, გამორიცხებულია სიყალბეც. ამ ორი ცნების გაიგივება და მეორის შიშით პირველის უგულვებელყოფა შეცდომად უნდა იქნეს მიჩნეული.

ბოლო წლების ჩვენს ლიტერატურაში, სწორედ ამ შეცდომის ნიადაგზე, ტრადიციული ტენდენციის—ე.ი. დადებითის ამალღებულობისა და მხატვრული განზოგადების უკუვადების ცდა გახდა მიზეზი კრიტიკული რეალიზმის გაბატონებისაკენ, ყოველივესა და ყველაფერში მხოლოდ უარყოფითის დანახვისაკენ სწრაფვისა. რევოლუციამდელი ხანის კრიტიკული

რეალიზმის ეპოქაში, როგორც აღვნიშნეთ, დადებითი, პროგრესული ტენდენციები გაბატონებულ სოციალურ სისტემას უპირისპირდებოდა, ებრძოდა და უარყოფდა მას, და, ამდენად, ამალღებულობას და მხატვრულ განზოგადებას იქ სხვა სოციალური შინაარსი და ფუნქცია ჰქონდა დაკისრებული. ამის აღდგენა და გაცოცხლება, ბუნებრივია, ყოველ დაუშვებელია და იგი ეწინააღმდეგება ლიტერატურის პარტიულობის ლენინური პრინციპების მოთხოვნებს.

აქედან გამომდინარე, ასევე პირდაპირ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ პიროვნების კულტის დაგმობის შემდგომი ხანა უკანასკნელ დრომდე მთელი საკავშირო მასშტაბით ერთგვარი ლიტერატურულ-თეორიული დაბნეულობის, წინააღმდეგობებისა და მერყეობის წლები იყო. ამან ცოტა უარყოფითი გავლენა როდი მოახდინა ჩვენს ზოგიერთ მწერალზე, განსაკუთრებით ჩვენს ზოგიერთ ახალგაზრდა მწერალზე, რამაც თავისი კონკრეტული უარყოფითი გამოხატულება ჰპოვა მათი გამოსახვის არასწორი გზებისა და ფორმების ძიებებში, მოდერნისტულ-ნატურალისტური ტენდენციების გამოვლინებებში, უსიუჟეტო, უმიზნო, ვიწროთემიანი ნაწარმოებების შექმნის მაცდუნებელ ცდებში.

გამოთქმა „წერა ყველაფერზე შეიძლება“ პირობითი გამოთქმაა და იგი უნდა შემოიფარგლოს ნაწარმოების შემეცნებით-აღმზრდელით მნიშვნელობის საყოველთაოდ მიღებული კრიტერიუმით. ყოველ ნაწარმოებს, რა თემზედაც არ უნდა იყოს ის აგებული, გარკვეული იდეურ-შემეცნებითი, მხატვრულ-ესთეტიკური და მორალურ-აღმზრდელითი ფუნქცია უნდა დაეკისროს. საბჭოთა მწერლის ყოველი მხატვრული ნაწარმოები მხოლოდ ამ ასპექტით უნდა შეფასდეს, თუ საბჭოთა მხატვრული ლიტერატურას განვიხილავთ მისი საზოგადოებრივი ღირებულების, სინამდვილის არა მხოლოდ ასახვის, არამედ მისი წინსვლისა და განვითარების სწორი მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკის პოზიციებიდან. და სხვა პოზიცია ჩვენ არც გავვაჩნია.

არავითარი ნამდვილი ხელოვნება არ არსებობდა და არ არსებობს მხატვრული განზოგადებების, დიდი ადამიანური ხასიათებისა და ამალღებულობის, მიზანსწრაფვებისა და საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი მღელვარე იდეალების გარეშე. უმიზნო და უიდეო, მხოლოდ ესთეტიკური ტკბობისათვის განკუთვნილ ლიტერატურას არასოდეს არ ჰქონია ფართო გახავალი და რაიმე დიდი ღირებულება. ჰუმანიტარული რეალისტურ ხელოვნებას აქვს თავისი უცვლელი კანონი, რომელიც შესანიშნავად აქვს გამოხატული ანტონ ჩეხოვს სუვორინი-სადმი 1892 წელს მიწერილ ერთ-ერთ ბარათში:

„გახსოვდეთ, — წერდა ჩეხოვი სუვორინს, — რომ მწერლებს, რომელთაც ჩვენ უკვდავებს ან უბრალოდ კარგებს ვუწოდებთ და რომლებიც ასე გვხიბლავენ, აქვთ ერთი საერთო და მეტად მნიშვნელოვანი ნიშანი. ისინი სადღაც მიდიან და თქვენც გიწვევენ იქითკენ. თქვენ გრძნობთ არა მხოლოდ გონებით, არამედ მთელი არსებით, რომ მათ აქვთ რაღაც მიზანი. საუკეთესონი მათ შორის რეალისტები არიან და აღწერენ ცხოვრებას ისეთად, როგორც ის არის, მაგრამ იმის გამო, რომ ყოველი სტრიქონი გაუღენთილია მიზნის შეგნებით, თქვენ, გარდა ცხოვრებისა როგორც არის, გრძნობთ აგრეთვე ისეთ ცხოვრებას, როგორც უნდა იყოს, და თქვენ ეს გაჯადოებთ“ (ა. ჩეხოვი, სრული თხზულებანი, ტ. XV, მოსკოვი, 1949, გვ. 146).

აი ეს მიზანდასახულობა, მომჯადოებლობა, და მომხიბვლელობა დაკავშირებულია სწორედ სინამდვილის მხატვრულ ამალღებულობასთან და განზოგადებებთან, უნდა განვასხვაოთ ამის ემპირიული, ნატურალისტური მთხრობელი მისი მხატვრულ-განზოგადებითი ოსტატობით თხრობისაგან. სინამდვილის ამალღებული და მხატვრული სიმართლით ერთგვარად იდეალიზირებული წარმოდგენა სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურას მისი ჩასახვის დროიდანვე გამოყვა. ამის კლასიკური ნიმუშებია რახმეტოვის სახე ნ. ჩერნიშევსკის რომანიდან „რა ვაკეთოთ“ და პავლე ვლასოვის შთამავანებელი მონუმენტური ფიგურა მ. გორკის „დედიდან“. ამალღებულობა და მიზანსწრაფი იდეალიზაცია ცხოვრების მშვენიერებაში გამოსახვის გარკვეულად აუცილებელი ესთეტიკური კატეგორიებია და ამით სოციალისტური რეალიზმი ხელოვნების საუკუნოვან ტრადიციებს აგრძელებს.

მაგრამ ამ ტრადიციებს მან შეუერთა ახალი თვისება — კონკრეტული მიზანდასახულობა — სოციალიზმისა და კომუნისმის იდეებით ხალხის აღზრდის კეთილშობილური ამოცანა, ამიტომ პარტია ახლაც ისევე მტკიცედ და ურყევად მოითხოვს სოციალისტური რეალიზმის პრინციპების მტკიცედ და ურყევად დაცვას, როგორც წინათ. შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ყოველივე ეს პლაკატურობის, ზედაპირულობის, პრიმიტივიზმისა და შიშველა სოციოლოგიზმის ჭანჭილ ფორმებთან დაბრუნებას მოასწავებდეს. არა, ეს უნდა იყოს ჩვენი ლიტერატურის ახალი იდეურ-მხატვრული მიჯნების დაპყრობის, საკავშირო და მსოფლიო მასშტაბით მისი სახელის ახალი მძლავრი გახმიანების საფუძველი.

ასეთია დასმული საკითხის ზოგიერთი ზოგადთეორიული ასპექტი.

კონკრეტულად, ამ ასპექტიდან გამომდინარე, თუ ჩვენს ზემოთ დასახელებულ ლიტერატურულ მასალებს განვიხილავთ, როგორც სოცია-

ური სინამდვილის უშუალო გამოვლენას, მან ლოგიკურად უნდა დავასკვნათ, რომ სოციალისტური რეალიზმის მეთოდით დაწერილ ამ წარმოებებში კრიტიკული ელემენტები, კრიტიკული პათოსი და მამხილებლური ტენდენცია იველთვის ზომიერად არ არის შეფარებული მათ იდეურ-აღმზრდელობით ამოცანებთან, მხატვრულ-ესთეტიკურ და საზოგადოებრივ ფუნქციებთან. ასეთი ხასიათის ნაწარმოებების უმთავრესი ნაკლი, ჩვენი აზრით, არის ის, რომ მათ მეტწილად აკლია მოქალაქეობრივი ღირსება, მხატვრულ-განმავითადებელი ძალა. როგორ არასაკმაოდ ჩანს თვით ავტორის, მწერლის პოზიცია მის მიერ გამოსახული მოვლენებისადმი. ამის შედეგად მის გაბედულ გამოვლენას ზოგჯერ მიზნობრივი მიმართება ეკუთვნება, ნაწარმოების წაკითხვის შემდეგ მკითხველს ეფანტება შთაბეჭდილება, მასში არ იღვიძებს გარკვეული ზიზღი და სიძულვილი უარყოფითი მოვლენების წინააღმდეგ, არ ესახება გარკვეული საზოგადოებრივ-ესთეტიკური იდეალი, რომლისკენაც უნდა ისწრაფვოდეს იგი, როგორც ახალი სოციალისტური ცხოვრების თანამონაწილე და აქტიური მშენებელი.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXIV ყრილობამ მეტად რთული, საპატიო და საპასუხისმგებლო ამოცანები დასახა მთელი ჩვენი საბჭოთა ლიტერატურის წინაშე. ამ ამოცანებს შორის მთავარია ბრძოლა საბჭოთა ადამიანის ახალი სახის ფორმირებისა და ჩამოყალიბებისათვის. საბჭოთა ადამიანის ახალი სახე კი უნდა ჩამოყალიბდეს წარსულის გადმონაშთების წინააღმდეგ მუდმივ და უკომპრომისო ბრძოლაში.

„კომუნისტური მორალი ვერ გაიმარჯვებს, — ამბობდა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევი თავის საანგარიშო მისსენებაში პარტიის XXIV ყრილობაზე, — თუ მტკიცე ბრძოლა არ გამოუცხადა მის ისეთ ანტიბოღებს, როგორიც არის მომხვეჭელობა,

მეჭრთამეობა, მუქთახობა, ცილისწამება, ანონიმური წერილების წერა, ლოთობა და სხვა ამგვარი. ბრძოლა იმის წინააღმდეგ, რასაც ჩვენ ვუწოდებთ წარსულის გადმონაშთებს ადამიანთა შეგნებაში და ქცევაში, — არის საქმე, რომელსაც მუდმივი ყურადღება უნდა დაუთმოს პარტიამ, ჩვენი საზოგადოებრიობის მთელმა შეგნებულმა მოწინავე ძალებმა“.

ამით ჩვენს მწერლობას ფართო გასაქანი ეძლევა კიდევ უფრო მეტი გაბედულებით გამოიყენოს თავისი შემოქმედებითი არსენალი ჩვენს ცხოვრებაში არსებული მავნე გადმონაშთების აღმოფხვრისათვის საბრძოლველად, მაგრამ ამასთან ერთად იზრდება მისი პასუხისმგებლობაც, მის მიმართ წაყენებული მოთხოვნელობაც, რათა დადებით მხარეებთან ერთად უარყოფითი მოვლენების გამოსახვის სისწორე და სიმართლე გამსჭვალული იყოს მწერლის ნათელი, მიზანდასახული პოზიციის, ჩვენი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის, ლიტერატურის პარტიულობის ლენინური პრინციპებისა და სოციალისტური რეალიზმის ესთეტიკური მოთხოვნების სულისკვეთებით.

ეს კი, უპირველეს ყოვლისა, იმას ნიშნავს, რომ სინამდვილის უარყოფითი, ჩრდილოვანი მხარეების გამოსახვა არამც და არამც არ უნდა გადაიზარდოს ამ სინამდვილისადმი ცილისწამებად, უარყოფითის განზრახ გაზვიადების ტენდენციად. სოციალისტურ რეალიზმის ლიტერატურის ფორმისა და სტილის მრავალფეროვნება სრულ შესაძლებლობას აძლევს საბჭოთა მწერალს მკაფიოდ გამოსახოს ჩვენი ცხოვრების დიადი, მაგისტრალური, საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი მოვლენების გვერდით მისი ჩრდილოვანი მხარეებიც, მაგრამ ისე, რომ ნაწარმოებში მუქი ფერები არასოდეს არ უნდა უარავდეს მზის ნათებას. ეს მზის ნათება კი კომუნიზმის გამარჯვების რწმენაა, რომელსაც გამუდმებით უნდა უნერგავდნენ ჩვენს მკითხველებს ქართველი საბჭოთა მწერლები.

სტილის პრობლემა 60-იანი წლების პოლემიკაში

ჩვენი მწერლობის არც ერთ მოვლენაზე ალბათ იმდენი არ დაწერილა, რამდენიც ვახუშტი საუკუნის 60-იანი წლების პოლემიკაზე, — ეს ხანა ენერგიულადაა შესწავლილი, მაგრამ გავრცელებულია აზრი, თითქოს, პოლემიკის მონაწილენი სერიოზულ ინტერესს არ იჩენდნენ წმინდა ლიტერატურული მოვლენებისადმი.

ამ თვალსაზრისს საფუძვლად უდევს ჩვენში რომანტიზმამდელ მიმართულებათა არსებობის უარყოფა, ახლა კი, კვლევა-ძიებამ დაგვარწმუნა, რომ XVIII ს. მე-2 ნახევრისა და XIX ს. I-ლი ნახევრის ქართული მწერლობა კვალდაკვალ მიჰყვებოდა იმდროინდელ რუსულ-ევროპულ ლიტერატურას, სპეციფიკური ეროვნული ნიშანთვისებების შემცველი ერთი მიმართულება მეორეს სცვლიდა, ებრძოდა, ვითარდებოდა, მაგრამ რაკი პრესა და წიგნის გამომცემლობა არ იკვებოდა, ეს ბრძოლა, მხატვრული სტილის ცვლა შეუმჩნეველი რჩებოდა, თითქოს, კულისებში მიმდინარეობდა; მოძველებულ მიმართულებებს თანაარსებობის საშუალება ეძლეოდათ, კონსერვატიული ნორმები შეეფუებოდა უნარს იძენდნენ, მხატვრულ სტილს სიჭრელე, ეკლექტიურობა ეკიდებოდა და, როცა ეროვნულ თაოსნობაზე აღმოცენებული ისეთი პერიოდული გამოცემა გაჩნდა („ცისკარი“), რომელსაც შეეძლო გავლენა მოეხდინა ლიტერატურულ ცხოვრებაზე, მის ფურცლებზე ასპარეზი ჰპოვა არა მარტო სენტიმენტალიზმმა, რომანტიზმმა და რეალიზმმა, არამედ კლასიციზმმაც შემოაღწია და ყველამ ერთდროულად, თითქოს პირველად, დაიწყო გაფორმება, პროგრამის გამოცხადება, საკუთარი სახის ჩვენება.

„ცისკარს“ დამოუკიდებელი მატერიალური ბაზა არ გააჩნდა და მხატვრული მასალის ნაკლებობას განიცდიდა, ამიტომ ლიტერატურულ ძალთა გაერთიანების დროშით გამოდიოდა, თავს უყრდა ყველა მწერალს, განურჩევლად

მიმართულებისა, აგროვებდა ყველა გამოუქვეყნებელ ნაწარმოებს. მიუხედავად იმისა, თუ როდის იყო დაწერილი. 50-იან წლებში ეს ეურნალი ლიტერატურული კადრების გამომწვევ, შემომკრებ და გამაერთიანებელ ორგანოს წარმოადგენდა. აქედან გამომდინარე უდავოა, რომ ეს ეურნალი ასახავს არა მხოლოდ 50-60-იანი წლების, არამედ მთელი მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის ლიტერატურულ სინამდვილეს; ე. ი. ვრცელ პერიოდს, როცა მონაცვლეობით ჩვენს მწერლობაში კლასიციზტიური, სენტიმენტალური ან რომანტიკული სტილი ბატონობდა. აღნიშნულ მონაკვეთში დაბეჭდილი ნაწარმოებების, სულ ცოტა, ნახევარი მაინც დაწერილია 20-30-იან წლებში. ასევე, თანამშრომელთა ნახევარიც, 20-30-40-იანი წლების მწერლები, მაშასადამე, სხვადასხვა ლიტერატურულ მიმდინარეობათა წარმომადგენლები არიან. „ცისკარი“ XVIII საუკუნის დასასრულისა და XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ლიტერატურული ცხოვრების სარკეა და, ამიტომ, სრულებით არ უნდა გვიკვირდეს, რომ მასში ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციებია ასახული. ამას ემატება ეურნალის მისწრაფება, შეავსოს ქართული ლიტერატურის მრავალსაუკუნოვანი ხარვეზი ევროპული მწერლობისა და აზროვნების კლასიკური მონაპოვართ (შექსპირი, დეფო, გოეთე და ა. შ.). ყოველივე აღნიშნულის გამო, „ცისკარი“ ლიტერატურულ მიმართულებათა რთული და მწვავე ბრძოლის არენად იქცა. თუმცა, ესეც არ იყოს, კლასიციზმთან და სენტიმენტალიზმთან ბრძოლა არა თუ ჩვენში, ევროპულ და რუსულ ლიტერატურაშიც 40-იან წლებამდე გრძელდებოდა და 40-იანი წლების რუსული ლიტერატურული პრესა ჯერ კიდევ აჭრელებული იყო კლასიციზმისა და სენტიმენტალიზმის ეპიგონებით.

08 620000 2050000000
В этом деле участвуют: И.А.Х.

ван (20) *Григорян*

08 620000
2050000000

02.11.93

в.г.г.г.
И.А.Х.

Григорян